

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

—0—

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਨਾਲ ਧੌਹ ਤੇ ਧੌਕਾ

Dr. Jagjit Singh
Project Investigator
C. Research Project on Sikhism
Sector 16, Chandigarh.

ਲੇਖਕ

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ
(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ
ਸੈਕਟਰ 15/C, (ਕੈਲੜ) ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਏਸ ਕਲਮ ਤੋਂ ਹੋਰ :

੧. ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਆਖਿਆਨ

੨. ਦਸ ਗੁਰ ਰਤਨਾਵਲੀ

੩. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ

੪. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਆਤਮਾ

੫. ਸਾਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ

(ਅਰਥ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ—ਗਜ਼ਲਾਂ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ
'ਗੋਇਆ')

੬. Gems of Thoughts from Guru Nanak

੭. ਟੈਗੋਰ ਡਰਾਮੇ (ਅਨੁਵਾਦ)

੮. ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਪਾਦਨ ਨਿਰਣਯ

੯. ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਲੋਅ ਵਿੱਚ

੧੦. "ਮਹਲਾ" ਪਦ ਦਾ ਸੁੱਧ ਉਚਾਰਣ

੧੧. ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤ

੧੨. ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਅਮਰ ਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਾਂਝਾਂ

੧੩. ਅਨਮੋਲ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ (ਖਰੜਾ)

੧੪. ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦ, ਆਦਿ ਆਦਿ

੧੫. ਜਵਾਬ-ਉਲ ਜਵਾਬ

(ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਿਖਣ-ਵਿਧੀ ਵਿਆਕਰਣ ਤੇ ਸੁੱਧ ਉਚਾਰਣ ਬਾਰੇ)

—ਛੱਪ ਰਿਹਾ ਹੈ

ਮੋਖ : ਵਿਚਾਰ-ਪੂਰਬਕ ਪੜ੍ਹੋ, ਪੜ੍ਹਾਓ ਤੇ ਅਮਲਾਓ

ਪ੍ਰਿੰਟਰ : ਭਾਟੀਆ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ—ਫੋਨ 42933

<https://archive.org/details/namdhari>

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਨਾਲ ਧੌਰ ਤੇ ਧੌਕਾ

ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਮਿਤੀ 12 ਜੁਲਾਈ, 1988 ਵਿੱਚ 'ਗਾਵਹੁ ਸਚੀ ਬਾਣੀ' ਦੀ ਟੀ. ਵੀ. ਸੀਰਅਲ ਬਾਰੇ ਛਪੀ ਉਹ ਖਬਰ ਜਿਸ ਦੇ ਖੰਡਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਟ੍ਰੈਕਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ :—

About 'Gavo Sachi Baani'

By Nirupama Dutt Express News Service

Chandigarh, July 11.

'Gavo Sachi Baani', to be telecast by Jalandhar Doordarshan shortly, is a musical serial approved by Mandi House in special section of feature programmes on Punjab. The serial which seeks to present Gurbani in its proper perspective is, one with a difference and is likely to be telecast on the national hook-up also. For, the many tele-films and serials approved for Doordarshan seek to give the message of harmony by showing families which have both Hindus and Sikhs or the friendship and marital ties between the two communities.

Produced by Rakesh Khatri and directed by N. K. Sharma 'Gavo Sachi Baani' features the Singh Bandhu team and the commentary which precedes the shabads is by the eminent litterateur, Dr. Harbhajan Singh. The endeavour of the commentary is to once again bring out the very essence of Gurbani which by its very nature is secular and upholds the truth common to all religions; for in the past years Gurbani has often been deciphered to prove the contrary in the audio cassettes very popular in Punjab.

Mr. Surinder Singh, the younger of the Singh Bandhu in an interview with this reporter, said, "We have selected ten representative shabads and Dr. Harbhajan Singh provides the interpretations. The need to do this was felt because very often we have found people, even Panjabis like us, misconceiving the meanings. While we have taken some very popular shabads, we have also taken some those which are rarely heard now. For instance, the Krishan Stuti shabads are hardly sung in Punjab. The Krishan Stuti shabad incorporated in the serial is by Guru Arjun Dev—"Amrita priya bachan tuhare. Att sundar Manmohan pyare."

Each episode is to include a shabad, its interpretation and scenes

from gurdwaras. Two of the shabads which became very popular in Tamas have been featured in this and Mr. Surinder Singh says : "Though we are using the same compositions, the rythm and mood has been changed. In 'Tamas' these were attuned to the desperate situation. However, in 'Gavo Sachi Baani' they are prayers of valour but fear is not instilled into their singing."

Commenting on Guru Gobind Singh's "Deh Shiva var mohe eh", Dr. Harbhajan Singh says that it is the jai-gaan or victory song of all Punjab which integrates them with the whole nation and entire humanity. It is an excellent example of the Guru's beliefs in both Chandi and Saraswati, in both precept and practice. Along with the Baani of the Sikh Gurus are two shabads by Kabir. These are "Awwal Allah nur upaya" and "Jo larhe din ke het".

Speaking of Kabir's poetry, Dr Harbhajan Singh says that it is so akin to that written by the Gurus that it is impossible to separate the two. And the latter Kabir shabad which speaks for the upliftment of the poor and downtrodden, a concern of all medieval saints has a place of greatest respect in punjab, though the poet had uttered these words in Benares.

In the glut of the Pnnjab theme serials in the Doordarshan pipeline are 'Choli Daman', Balwant Gargi's, "Sanjha Chulha", Rani Balbir Kaur's 'Tainki dard na aaya', Satish Sharma's; 'Sampuran Singh ka dhaba', ; Lalit Behl's 'Baba Pagal Nahin and K. K. Nayyar's: 'Hosh'".

ਚਿੱਠੀ ਨੰ:—1

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ

ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ :

ਸਕੱਤਰ ਸਾਹਿਬ,
ਸ੍ਰੋ. ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ,
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

ਵਿਸ਼ਾ : “ਗਾਵਹੁ ਸਚੀ ਬਾਣੀ” ਸੀਰੀਅਲ

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀਓ,

“ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ” ਮਿਤੀ 12 ਜੁਲਾਈ 1988 ਵਿਚ ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਬ੍ਰਾਡ-ਕਾਸਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੀਰੀਅਲ—“ਗਾਵਹੁ ਸਚੀ ਬਾਣੀ”—ਬਾਰੇ ਇਕ ਖਬਰ ਛਪੀ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਉਤੇ ਕਾਮੈਂਟਰੀ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਸ ਖਬਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਰਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਚੰਡੀ (ਦੁਰਗਾ) ਦੇਵੀ ਅਤੇ ਸਰਸਵਤੀ ਦੇਵੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ—ਅਥਵਾ ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ ਮੰਨ ਕੇ ਵਰ ਲਈ ਜਾਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਤੱਥ ਕਤਅਨ ਨਿਰਾਧਾਰ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ “ਨਿਰਮਲ” ਤੇ “ਨਿਰਾਲੇ” ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕੱਢੇ ਗਏ ਅਰਥ ਸੌ ਫੀ ਸਦੀ ਗਲਤ ਹਨ। ਸੌ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਦੂਰ-ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੂਚਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਵਰਨਾ, ਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਮ ਨਾਲ ਆਪਣਿਆਂ ਤੇ ਬਿਗਾਨਿਆਂ ਵਲੋਂ ਥੱਪਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਕੂੜ ਹੋਰ ਤਹਿਦਾਰ ਤੇ ਪਰਤਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸਾਰਥਕ ਸਰੂਪ ਕਰੂਪ ਹੋਵੇਗਾ।

ਦਾਸ, ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ, ਇਕ ਸਵਿਸਥਾਰ ਤੇ ਤੱਥਾਂ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਲੇਖ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ ਉਤੇ “ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼” ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਗਜ਼ੀਨਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਹਿਤ। ਤੁਰੰਤ ਯੋਗ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸ਼ੀਘਰ ਉੱਤਰ ਦਾ ਅਭਿਲਾਖੀ—

19/7/88

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ

ਉਤਾਰਾ—ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ, ਤੁਰੰਤ ਯੋਗ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਹਿਤ।

(2) ਸੰਬੰਧਤ ਕਟਿੰਗ ਦੀ ਫੋਟੋ ਸਟੈਟ ਕਾਪੀ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਹੈ।

ਨੋਟ (1) ਜਸਟਿਸ ਸ: ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੇਅਰਮੈਨ “ਅਕੈਦਮੀ, ਐਫ ਸਿੱਖ ਰਿਲੀਜਨ ਐਂਡ ਕਲਚਰ, ਪਟਿਆਲਾ” ਵਲੋਂ ਵੀ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਇਕ ਪੱਤਰ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ।

(2) ਅੱਗੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਪਤਰਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਜੋ ਰੋਸ ਵਜੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਲੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਬੰਧਤਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਗਏ :—

ਚਿੱਠੀ ਨੰ:—2

The Institute Of Sikh Studies

Maj. Gen. Mohinder Singh (Retd)

President.....

127, Sector 9 A

Chandigarh.

Misc.

Dated. July, 27, 1988

Subject : proposed Doordarshan Serial 'Gavo Sachi Baani'

To

The Secretary to the Government of India,

Ministry of Information and Broadcasting New Delhi

Dear Sir.

This refers to the news item in the Chandigarh edition of Indian Express (copy enclosed), saying that the Jalandhar Doordarshan is contemplating to telecast a musical serial under the above title (Gavo Sachi Baani) to promote harmony among different communities. It has been hinted that the programme may be screened on the national hook-up also. Use of media, particularly the Doordarshan, to project the message of love and universal brotherhood contained in the sacred Baani of gurus is indeed a laudable step, provided the proposed commentaries preceding the shabads convey their true meaning, and provided the shabads are selected from Guru Granth Sahib, which alone is true Gurbaani. That, however, does not appear to be the intention, if the description of the programme given in the report is any indication.

2. Two examples stand out in support of this impression :

A. The famous hymn of Guru Arjun Dev, 'Amrita Priya Bachan Tuhare'. is being passed on as Krishna Stuti. To see how far this is correct, full translation of the hymn is given below :

Dev Gandhari 5th Guru

My Beloved, ambrosial are Thine words.

Very beautiful enticer Thou art. O. Beloved, Thou art midst all and yet distinct. Pause.

I desire not empire and I desire not salvation;
my soul longs for the love of Thine lotus feet.

There are Brahma, Shiv, adepts, sages and Indar, but

I desire the Lord's vision alone.

O Lord, I have come helpless to Thine door, and
having grown weary, have entered the asylum of Thine saints.
Says Nanak, I have met the beauteous Lord and my
soul is cooled and happy."

(Translation by Manmohan Singh, Sri Guru Guranth Sahib, published
by the Shiromani Gurdwara Parbandhak Committee, Amritsar,
Vol 3, Page. 1758)

Numerous other translators like Dr. Sahib Singh, Teja Singh, Bawa
Harkishan Singh, Narain Singh, Mehtab Singh, etc., have given the
same version. The hymn is clearly addressed to God. Lord Krishna
is not even mentioned in the hymn. To call it Krishna Stuti is a gross
distortion and travesty of truth. In fact, the Guru Granth does not
recognise the Avtar status of anyone. Guru Gobind Singh expressed
his views thus :

"How many priests and prophets have there been : they are so
many that they cannot be counted; from dust they sprang and
to dust they returned."

(Macauliffe : "The Sikh Religion, Vol. 5, Page 272)

Again—

"Thou hast millions of times repeated the names of Krishna
and Vishnu, and fully meditated on Ram Chandar and the Prophet;
Thou hast repeated Barhma's name and established Shiv in thy
heart, but none of them will save thee."

(ibid Page 288)

B. The statements that Guru Gobind Singh believed both in Goddess
Chandi and Sarsavati in concept and precept, are equally fallacious.
It is now an accepted view that "Chandi Chrittar" (ukat Blass) is not
the composition of Guru Gobind Singh. This is based on the testimony
provided by Principal Harbhajan Singh of the Sikh Missionary College,
Amritsar, run by the SGPC, Principal Jagjit Singh of the Gurmat-
College Patiala, affiliated to the Punjabi University for graduate and post-
graduate level studies on religion, Bhai Ardaman Singh, the great Sikh
theologian of our time, Dr. Rattan Singh Jaggi in his Ph. D. thesis
supported by Professor Hazari Lal Diwedi of the Punjab University,
Professor Harinder Singh Mehboob, whose monumental book has
recently been released by the Punjabi University Patiala, S. Shamsher

Singh Ashok, Research Scholar SGPC, S. Gurcharan Singh Editor Gurmat Missionary of the Sharomint Sikh Samaj, Delhi, Dr. Man Singh Nirankari, Editor Gian Amrit, Giani Jit Singh, Editor Gurmat Sedhan, Bombay and many others. It is common knowledge that Guru Gobind Singh worshipped only One Akal Purakh, the Supreme Lord, God. He recognised no deities, gods or goddesses. There is an overwhelming evidence to that effect in his writings, particularly the Jaap Sahib and the Akal Ustat. Therefore, to link him with worship of any goddess is a clear distortion of his belief.

3. Besides, the above specific points, it seems necessary to make the following observations :

a. Sikhism does not subscribe to the doctrine of Avtarhood. In the very Mul Mantra Guru Nanak Dev described God as Ajuni, implying that God does not take birth. Guru Arjun, Dev was more explicit when he said that 'the mouth should burn that says that God takes birth in the human form.'

b. Some other views in Guru Granth Sahib are : (i) "Afflicted are Brahma, Vishnu and Shiva. Afflicted is the entire world." (Page 1153). (ii) The Vedas do not know His greatness. Neither Brahma nor Shiva have any clue of Him. The Devtas and Deves have sought to know Him, but failed. The Sole One is far above all. (Ramkali 5th Guru.)

According to Sikh faith status of Sachi Baani is ascribed only to that, included in the Guru Granth Sahib. It is a violation of the very fundamental of Sikh belief to include any other statement in that.

4. In view of the theological position explained above, it should be amply clear that the proposed Doordarshan serial, if screened in the form advertised in the news item referred to above, will defeat its own purpose of bringing about harmony. Sikhs will strongly resent distortion and misinterpretation of Gurbani and misrepresentation of their faith. The consequent resentment and protests will lead to alienation and disaffection, in stead of amity and harmony. The Door-darshan is, therefore, earnestly and strongly advised to desist from creating such a situation. Should, however, it be decided to go ahead with the programme, it is emphasized that the serial be first got cleared by the Shiromaui Gurdwara Parbandhak Committee, Amritsar.

Yours faithfully,
Sd/ Mohinder Singh

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹੁ ।

Delhi Sikh Gurdwara Management Committee

Sri Guru Tegh Bahadur Niwas Sis Ganj
Chandni Chowk Delhi-110006

Hon'ble Shri R. VENKATARAMAN
President of India,

Rashtrapati Bhawnn, New Delhi

Subject :—“Gavo Sachi Baani” feature to be telecast by Jullundur Door-Darshan with misinterpretation of Guru-Shabadas by Dr. Harbhajan Singh

Respected Sir,

It is humbly submitted that this committee have received a copy of representation bearing No. CCC/45/88/Pr. dated 1-9-1988 from S. Ranjit Singh Riar, Hony. General secretary of Central Coordinating Committee of Gurdwaras & Sikh Institutions, Gurdwara Sahib Sector 15, Chandigarh (Photostat copy of the same is subnitted herewith for ready reference).

After going through this representation, I do feel that the serial “Gavo Sachi Banni” needs probe, so that the misgivings enunciated in the representation could be removed.

In this regard this Committee suggest that a Committee consisting of eminent Sikh Historians and Sikh scholars who are well conversant with the Gurbani, be formed at the official level to look into the episode with rogard to the above said serial.

With respectful regards,

Yours faithfully,

Sd/ Sucha Singh

(Headmaster Sucha Singh)

General Secretary

Encls : Three

Copy to :—

S. Ranjit Singh Riar, Hony. General Secretary

Central Coordinating Committee of Gurdwaras

& Sikh Institutions, Gurdwara Sahib Sector-15 Chandigarh

ਚਿੱਠੀ ਨੰ:-4

ਉੱਤਰ—ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਵਲੋਂ :—

President's Secretariate

No.....PI 595

Rashtrapati Bhavan,

Dated...7/9/88

New Delhi-110004.

Dear Sir,

I am directed to acknowledge receipt of your letter dated 1/9/88...addressed to the President and to inform you that the same has been forwarded to the Secretary to the Government of India, Ministry of Information and Broad Casting.

(Department of.....),

New Delhi, for appropriate action.

2. Any further communication on the subject may please be addressed to him direct quoting the above reference number.

Yours faithfully,

Sd/

for Secretary to the President:

ਚਿੱਠੀ ਨੰ.—5

ਉੱਤਰ—ਮੰਤ੍ਰੀ, ਪਾਰਲੀਮਾਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੱਤਰ ਵਲੋਂ:—

N. Diwakar, IAS

Tel. 383070

Private Secretary To
Minister Of Parliamentary Affairs &
Information And Broadcasting
INDIA

New Delhi-110001

16, Sept., 1988

Dear Shri Riar,

I am to acknowledge your letter No. CCGS/88/pr. dated 1.9.88 addressed to Shri R. Venkataraman, President of India and a copy to my Minister regarding telecast of serial "Gavo Sachi Banni".

2. Your suggestions are being examined.

With regards,

Yours sincerely,

(N. Diwakar)

Shri Ranjit Singh Riar,
Hony. General Secretary,
Central Coordinating Committee
of Gurdwaras & Sikh Institutions,
Gurdwara Sahib Sector 15,
Chandigarh.

ਚਿੱਠੀ ਨੰ: 6

ਉੱਤਰ—ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਰਾਮੂਵਾਲੀਆ, (ਐਮ. ਪੀ.)

B.S. Ramoowalia,
Member Of Parliament
(Lok Sabha)

15, F/S/Road
New Delhi-1
15th Sept,88

My dear Riar ji,

Thank your for your letter dated 1st Sept 88. Suggestions always are appreciated and I keep them into my mind while raising in Parliament and any other time whenever its need is felt.

I will appreciate if you cooperate me in future also with your valuable suggestions.

With great regards,

Yours Sincerely,

(B S. Ramoowalia)

15/9/88

ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੋਟ :—ਇਸ ਲਿਖਾ ਪੜ੍ਹੀ ਸੰਬੰਧੀ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਕਟਿੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਤੁਰਤ ਸ੍ਰੋ: ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਹਿਤ ਲਿਖਿਆ; ਪ੍ਰੰਤੂ, ਅੱਜ 21-9-88 ਤੱਕ ਇਹਨਾਂ 'ਚੋਂ ਕੋਈ ਸੰਸਥਾ ਵੀ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਈ; ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਭੇਜਣ ਤੱਕ ਦੀ ਖੋਚਲ, ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਹਾਂ, ਸ: ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਿਆੜ ਨੇ ਜਿਸ ਤਨਦੇਹੀ ਤੇ ਸੌਜ਼ ਨਾਲ ਹਰ ਵਡੇ ਛੋਟੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਪੁਰਸਾਰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਜਿੱਠੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਥੋੜੀ ਹੈ। (ਲੇਖਕ)

ਚਿੱਠੀ ਨੰ:—7

ਉੱਤਰ-ਸ੍ਰੀ ਆਰ. ਐਲ. ਭਾਟੀਆ (ਐਮ. ਪੀ.)

R. L. BHATIA
Member Of Parliament
(Lok Sabha)

Ph. 363859-388054
25, Canning Lane,
New Delhi
Septembar 8, 1988

My dear Shri Bhagatji,

I have received a Letter from the Hony. General Secretary, Central Coordinating Committee of Gurdwaras & Sikh institutions, Chandigarh regarding 'Gavo Sachi Banni' feature to be telecast by Jullundur Door-Darshan which is enclosed herewith.

I shall be grateful if you kindly review the programme so that it does not hurt the feelings of the sikh community.

With kind Regards,

Yours sincerely,
Sd/-
(R. L. Bhatia)

Shri H. K. L. Bhagat,
Minister of Information and Broadcasting Government of
India, New Delhi,

Copy to Shri Ranjit Singh Riar Hony. General Secretary,
Central Coordinating Committee of Gurdwaras & Sikh
Institutions, Gurdwara Sahib Sector 15, Chandigarh.

(R. L. Bhatia)

ਮਤਾ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਗੁਰਮਤਿ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਭਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ ।

ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ :

ਗੁ: ਸਤਿਸੰਗ ਸਭਾ
ਸਮਰਾਲਾ ਰੋਡ, ਪੁਰਾਣੀ ਚੁੰਗੀ ਨੰ: 12,
ਲੁਧਿਆਣਾ ।

ਸਬ ਆਫਿਸ :

ਗੁ: ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ
ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ ਚੌਕ,
ਲੁਧਿਆਣਾ

ਨੰਬਰ.....

ਮਿਤੀ-22-9-88

ਗੁਰਮਤਿ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਭਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਲੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗਊਘਾਟ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਜੇ ਭਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਮਤਾ ਸਰਬ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ :—

ਅੱਜ ਦਾ ਇਹ ਦੀਵਾਨ ਸਰਬ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਜਲੰਧਰ ਦੂਰ ਦਰਸ਼ਨ' ਕੇਂਦਰ ਵਲੋਂ "ਗਾਵਹੁ ਸੱਚੀ ਬਾਣੀ" ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਜੋ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰੀਲੇਅ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕਮੈਂਟਰੀ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਤਾਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰੋੜ ਮਰੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਦੀਵਾਨ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸੂਚਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਸ੍ਰੋ: ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਸੀਰੀਅਲ ਜਲੰਧਰ ਤੇ ਹੋਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਕੇਂਦਰਾਂ ਤੋਂ ਰੀਲੇਅ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।"

ਇਸ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਰਣਨਯੋਗ ਹਨ।

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜਥੇਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ, ਗਿ: ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਟਿਆਲਾ ਟੀਕਾਕਾਰ, ਗਿ: ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ, ਜੀ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਗਿ: ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਹੈਡ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਗੁ: ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀ ਧਰ ਜੀ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਭਾਈ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ, ਕਥਾ-ਵਾਚਕ (ਫਿਲੌਰ) ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਿ: ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਜੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਗਿ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ਼ਾਹਬਾਦ ਮਾਰਕੰਡਾ, ਆਦਿ।

ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜਾਚਕ

ਪ੍ਰਧਾਨ

ਖੰਡਨ

ਪ੍ਰਿੰ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਤਥਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਤ੍ਰਾਧਿਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੱਲੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਭਲਾਈ ਤੇ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਚਲਾਏ “ਨਿਰਮਲ” ਤੇ “ਨਿਰਾਲੇ” ਪੰਥ (ਜੀਵਨ-ਮਾਰਗ) ਨੂੰ, ਵਰਣ-ਆਸ਼੍ਰਮ ਦੀ ਗੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਵੰਡ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡ, ਧਾਰਮਿਕ ਪਾਖੰਡ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਪੂਜਾ ਦੀ ਵਲਗਣ ਵਿੱਚ ਘਿਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਢਿੱਡੋਂ ਤਾਂ ਕੀ ਸਮਝਣਾ ਤੇ ਅਪਨਾਉਣਾ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ “ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ” ਨੇ ਹੀ ਇਸ “ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਅਥਵਾ ਨਾਮੁ-ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਉਹ ਭੁਲੇਖੇ ਪਾਏ ਅਤੇ ਰੂਪੋਂ ਕੁਰੂਪ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਨੀ, ਦਾ ਗਿਲਾ ਕਰਨਾ ਬੇ-ਸੂਦ ਤੇ ਨਕਾਰਆਤਮਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੈਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਤੁਹਮਤਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਤਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ “ਆਪਣੇ” ਹੀ ਇਸ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਬਾਰੇ ਦੋਗਲੀ ਨੀਤੀ ਅਪਨਾਅ ਲੈਣ, ਅਤੇ ਸਵੈ-ਵਿਰੋਧੀ ਲਿਖਤਾਂ ਲਿਖਣੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਾ ਕਰਨ, ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਉੱਤੇ ਤੁੱਲ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਬੈਸਾਖਤਾ ਮੂਹੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਖੁਦ ਕਰਦਾ ਰਾ ਚਿ : ਇਲਾਜ” ? (ਆਪੋ ਕੀਤੇ ਦਾ ਕੀ ਇਲਾਜ ?) ਤਥਾ ਗਿਲਾ ਸੱਯਾਦ ਸੇ ਹੈ, ਨ ਸ਼ਿਕਵਾ ਹੈ ਮੁਕੱਦਰ ਸੇ,

ਅਜਬ ਕੁੱਛ ਢੰਗ ਸੇ ਬਿਗੜਾ ਹੈ ਨਜ਼ਮਿ ਚਮਨ ਅਪਨਾ ।

ਜਾਂ—ਦਿਲ ਕੇ ਫਫੌਲੇ ਜਲ ਉਠੇ ਸੀਨੇ ਕੇ ਦਾਗ ਸੇ,

ਇਸ ਘਰ ਕੋ ਆਗ ਲਗ ਗਈ, ਘਰ ਕੇ ਚਿਰਾਗ ਸੇ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਰਮ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਬਾਣੀ ਦੀ ਅੱਕਟ ਗਵਾਹੀ ਅਤੇ ਕਸਵੱਟੀ ਉੱਤੇ ਪਰਖੀਆਂ ਗੁਰੂ-ਸਾਖੀਆਂ, ਅਤੇ “ਬਾਬਾਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ” ਦੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆਂ ਵੀਚਾਰਿਆਂ, ਸੂਰਜ ਵੱਤ ਰੋਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਸਨ । ਇੱਕ ਓ ਅੰਕਾਰ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਰਮ ਇਸ਼ਟ ਸੀ, ਜੋ ਇਸ ਦਿਸਦੇ ਅਤੇ ਅਣ-ਦਿਸਦੇ ਸੰਸਾਰ ਅਥਵਾ ਕੁਲ-ਕਾਇਨਾਤ ਦਾ ਇਕ-ਮਾਤ੍ਰ ਕਰਤਾ, ਧਰਤਾ, ਹਰਤਾ ਤੇ ਚਾਲਕ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ—“ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈ ਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ”, ਅਥਵਾ “ਜਪੁ” ਜੀ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨਿਆ ਇਹ ਸਚ ਹੀ—

ਆਦੇਸੁ ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ ॥ ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਤੁ ਜੁਗ ਜੁਗੁ ਏਕੋ ਵੇਸੁ ॥
ਇਸ ਅਮਰ ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਭਰਵੀਂ ਤੇ ਅੱਕਟ ਗਵਾਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਸੰਬੰਧੀ ਦੂਜਾ ਇਹ ਵੱਡਾ ਸੱਚ ਜਾਨਣ ਤੇ ਮੰਨਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਕੇਵਲ ਕਾਇਆਂ ਬਦਲਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋਤ ਤੇ ਜੁਗਤ ਨਹੀਂ : “ਜੋਤ ਓਹਾ ਜੁਗਤਿ ਸਾਇ, ਸਹਿ ਕਾਇਆ ਫੇਰਿ ਪਲਟੀਐ ॥ (ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ

ਪੰਨਾ 966) । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਕਹਾਏ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜੋਤ, ਬਾਕੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਤੇ ਇਕ ਅਕਾਲ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਹਨ । ਇਸ ਨਾਤੇ, ਉਹ ਮਨ, ਬਚਨ ਤੇ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਕਰਤੱਵ, ਕੋਈ ਐਸੀ ਲੀਲ੍ਹਾ ਚਿਤਵ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇ । ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਚੰਡੀ, ਚੰਡਿਕਾ, ਸਾਰਦਾ, ਦੁਰਗਾ ਜਾਂ ਸ਼ਿਵਾ (ਪਾਰਬਤੀ) ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹੋਣ । ਵੰਨਗੀ ਵੱਜੋਂ, ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਆਦਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ :

“ਦੇਵੀ ਦੇਵਾ ਪੂਜੀਐ ਭਾਈ, ਕਿਆ ਮਾਗਉਂ ਕਿਆ ਦੇਹਿ ?

ਪਾਹਨ ਨੀਰਿ ਪਖਾਲੀਐ ਭਾਈ, ਜਲ ਮਹਿ ਬੂਡਤਿ ਤਿਹਿ” (ਸੋਰਿਠ, ਪੰਨਾ 637)

ਭਾਵਾਰਥ : ਹੇ ਭਾਈ, (ਮੂਰਖ ਲੋਕ) ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਪੂਜਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ; ਭਾਵ ਪੂਜਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਇਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗਣਾ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਧੋਣ ਤੇ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਆਪ ਹੀ ਡੁੱਬ ਜਾਣਾ । ਐਸੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਤਾਰਨਾ ਹੈ ।)

ਫਿਰ, ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਪਹਿਲੇ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ, ਵਜ੍ਹਦ ਰਹਿਤ, ਕਲਪਤ, ਪੌਰਾਨਿਕ ਤੇ ਮਿਥਿਹਾਸਿਕ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਆਪਣੇ ਦਸਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ, ਇਹਨਾਂ ਦੇਵੀਆਂ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਫੈਲਾਕੇ, ਆਪਾ-ਵਿਰੋਧੀ ਹਰਕਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਕਦਾਚਿੱਤ ਨਹੀਂ । ਕੀ, ‘ਸੱਚ ਕੀ ਬਾਨੀ ਨਾਨਕ ਆਖੈ’ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੇਬਾਕ ਬਾਬਾ “ਕਦੀ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਐਸੀ ਨਿਰਾਧਾਰ ਗੱਲ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਸਗੋਂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੋਤ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਆਪਣੇ ਦਸਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੇ ਪੂਜੇ ਇਸ਼ਟ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ, ਇਉਂ ਵਜ਼ਾਹਤ ਕਰਦੇ ਹਨ :

(ੳ) ਬਿਨ ਕਰਤਾਰ, ਨ ਕਿਰਤਮ ਮਾਨੋ”

ਆਦਿ, ਅਜੋਨਿ, ਅਜੈ, ਅਬਿਨਾਸੀ, ਤਿਹ ਪਰਮੇਸਰ ਜਾਨੋ ॥ (ਸ਼ਬਦ ਹਜਾਰੇ)

(ਅ) ਜਾਗਤ ਜੋਤ ਜਪੈ ਨਿਸ ਬਾਸਰ,

ਏਕ ਬਿਨਾਂ ਮਨ, ਨੈਕ ਨ ਆਨੈ (33 ਸਵੈਯੇ)

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਜਾਗਤ ਜੋਤ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਿਤਨਾ ਬੇ-ਅੰਤ ਤੇ ਅਨੰਤ ਹੈ, ਵਾਚੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ :

ਕਈ ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ, ਜਿਹ ਪਾਨਿਹਾਰ ॥ 11 (ਪਾਨੀ ਭਰਦੇ ਹਨ)

ਕਈ ਕੋਟਿ ਰੁਦ੍ਰ (ਸਿਵ) ਜੁਗੀਆ ਦੁਆਰ ॥ 11 (ਦੁਆਰ ਉੱਤੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ)

ਕਈ ਬੇਦ ਬਿਆਸ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਨੰਤ ॥ 11 ਜਿਹ ਨੇਤ ਨੇਤ, ਨਿਸ ਦਿਨ ਉਚਰੰਤ ।

(ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਛੰਦ 242)

ਹੁਣ ਵਾਚੋ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚਲੀ ਉਹ ਲਿਖਤ ਜੋ ਉਪਰੋਕਤ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਐਨ ਉਲਟ ਹੈ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮੜ੍ਹਨ ਦਾ ਅਨਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਦਮ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ :

(ੳ) ਦੋਹਰਾ-ਰੇ ਮਨ, ਭਜ ਤੂੰ ਸਾਰਦਾ (ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਕਲਾ ਦੀ ਦੇਵੀ)
ਅਨਗਨ ਗੁਣ ਹੈ ਜਾਹਿੰ) ।

ਰਚੋਂ ਗ੍ਰੰਥ ਭਾਗਵਤ, ਜੋ ਵਹਿ (ਸਾਰਦਾ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਾਹਿੰ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਛੰਦ 6)
(ਨੋਟ :—ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਇੱਕ ਜੋਤ ਤੇ ਜੁਗਤ ਹੋ ਵਰਤੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ, ਸਿਵਾਏ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ, ਨ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੁਲ ਮੰਨਿਆ, ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਪੂਜਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਆਪਣੀ ਦਸਵੀਂ ਜੋਤ-ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼-ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਸ੍ਰੇ-ਖੰਡਨ ਅਤੇ ਆਪਾ ਵਿਰੋਧੀ ਰਵਸ਼ ਕਿਉਂ ? ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਧਰਮ, ਅਥਵਾ ਜੀਵਨ-ਅਧਾਰ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਸੱਚ ਤੇ ਸੱਚਾ ਆਚਾਰ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਏ 567 ਸੰਖੇਪ ਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਮੰਗਲ (ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ.....) ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਅੱਕਟ ਤੇ ਅਟੱਲ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਕੇਵਲ ਉਸ ਆਦਿ, ਅਜੂਨ ਤੇ ਅਜੈ ਓਅੰਕਾਰ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹਨ, ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਕਰਤਾ, ਹਰਤਾ ਤੇ ਮੂਲ ਹੈ ।)

(ਅ) ਹੁਣ ਵਾਚੋ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦੇ ਅਠਵੇਂ ਛੰਦ ਵਿੱਚ "ਕਵੀ" ਵੱਲੋਂ "ਪਾਰਬਤੀ ਦੇਵੀ" ਦੀ "ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ੀ" ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵਰ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਸਮਰਥਾ ਦਾ ਵਰਨਣ, ਅਤੇ ਸੋਚੋ ਕਿ ਇਸ ਕਲਪਤ ਦੇਵੀ ਅੱਗੇ ਐਸੀਆਂ ਲਿਲਕੜੀਆਂ ਲੈਣ ਵਾਲਾ "ਕਵੀ", ਕਦੀ ਦਸਵਾਂ ਨਾਨਕ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ-ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਸਵੇਯਾ :—ਅਦ੍ਰਸ਼ਤਾ ਹੂੰ ਕੀ ਜੋ ਤਨਯਾ, ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਕੀ ਮਰਤਾ ਫੁਨ ਜੋਊ ।

ਇੰਦ੍ਰ ਕੋ ਰਾਜਹਿ ਕੀ ਦਵੱਯਾ, ਕਰਤਾ ਬਧ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭਹਿ ਦੋਊ ।

ਜੋ ਜਪ ਕੈ ਇਹ ਸੇਵ ਕਰੈ, ਬਰ ਕੋ ਸੁ ਲਹੈ ਮਨ-ਇੱਛਤ ਸੋਊ ।

ਲੋਕ ਵਿਖੇ ਉਸ ਕੀ ਸਮਤੁਲ, ਗਰੀਬ-ਨਿਵਾਜ ਨ ਦੂਸਰ ਕੋਊ ।

(ਅਦ੍ਰਸ਼ਤਾ-ਪਰਬਤ ਦੀ ਬੇਟੀ : ਪਾਰਬਤੀ 1 ਮਹਿਖਾਸੁਰ-ਦੈਂਤ ਦਾ ਨਾਮ)

ਨੋਟ :—ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਚੰਡਿ, ਚੰਡਿਕਾ, ਚੰਡੀ, ਦੁਰਗਾ, ਭਵਾਨੀ, ਭਗਉਤੀ, ਹਿੰਗਲਾ, ਪਿੰਗਲਾ, ਸੀਤਲਾ, ਸਿਵਾ, ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਨਾਮ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਹੀ ਹਨ ਜੋ 16 ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਹੇਤੂ ਹੈ ।

ਹੋਰ ਵੇਖੋ : ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ (ਦੂਜਾ) ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਛੰਦ ਨੰ: 262 ਦੁਵਾਰਾ "ਕਵੀ" ਕਿਸ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਚੰਡੀ ਦੇਵੀ, ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਦੇਵੀ-ਭਗਤ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਕਵੀ ਨੂੰ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਮੰਨਣ ਤੇ ਮਿਥਨ ਦਾ ਅਨਰਥ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ :

ਜੋ ਜੋ ਤੁਮਰੇ ਧਿਆਨ ਕੋ, ਨਿਤਿ ਉਠਿ ਧਿਐ ਹੈਂ ਸੰਤ ।

ਅੰਤ ਲਹੈਂਗੇ ਮੁਕਤਿ ਫਲੁ, ਪਾਵਹਿੰਗੇ ਭਗਵੰਤ ।

ਪਰਖ : ਕਿਉਂ ਜੀ ! ਕੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ, ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਢਾਲਕੇ ਸੱਚੇ ਆਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਇਆ ਜਾਵੇ, ਜਦ ਕਿ ਦੇਵੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ ? ਪਰ, ਸਾਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ ਜੋ ਵੱਡੀ ਦੀਦਾ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ, ਇੱਕੋ ਸਾਹ, ਸੌ ਫੀਸਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨ ਦਾ ਪੰਥ ਨਿਰਮਲ, ਨਿਆਰਾ ਤੇ “ਬਿਪਰਨ ਦੀ ਰੀਤਿ” ਤੋਂ ਕਤਅਨ ਵੱਖਰਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਲਪਤ, ਮਿਥਿਹਾਸਿਕ ਦੇਵੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਵਰ ਮੰਗਣ ਵਾਲਾ ਵੀ। ਨ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚਲੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਖਸ਼ੀ ਸੋਧ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਉਸ ਬਾਣੀ ਦੀ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਹਵਾਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਬੱਗਤਾ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਕਲਪਤ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਤੁੱਛਤਾ ਵਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ :—

(ੳ) ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਣਹਿ ਬੇਦ ॥ ਬ੍ਰਹਮੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਹਿ ਭੇਦ ॥
ਸੰਕਰਾ ਨਹੀ ਜਾਨਹਿ ਭੇਵ ॥ ਖੋਜਤ ਹਾਰੇ ਦੇਵ ॥ (ਮ: 5 ਰਾਮਕਲੀ)
ਦੇਵੀਆ ਨ ਹੀ ਜਾਨਹਿ ਮਰਮ ॥ ਸਭ ਉਪਰ ਅਲੱਖ ਪ੍ਰਾਰਬ੍ਰਹਮ ॥

(ਨੋਟ :—ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੇਵ ਦੀ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਬੇਦ, ਬ੍ਰਹਮੇ, ਸ਼ਿਵ ਅਤੇ ਦੇਵੀਆਂ ਦੇਵਤੇ ਸਭ ਬਹੁਵਚਨ ਹਨ—ਇੱਕ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਗਲ ਹੀ ਕੀ —ਅਤੇ ਇਹ ਸਭ ਨ ਲਖੇ, ਨਾ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੇਅੰਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਖੋਜਦੇ ਖੋਜਦੇ ਹਾਰ ਹੁੱਟ ਗਏ, ਐਸੇ ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅਥਵਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜੌਤ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ,)

(ਅ) ਘਰਿ ਮਹਿ ਠਾਕੁਰੁ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ ॥ ਗਲ ਮਹਿ ਪਾਹਣੁ ਲੈ ਲਟਕਾਵੈ ॥੧॥
ਭਰਮੇ ਭੂਲਾ ਸਾਕਤੁ ਫਿਰਤਾ ॥ ਨੀਰੁ ਬਰੋਲੈ ਖਪਿ ਖਪਿ ਮਰਤਾ ॥ਰਹਾਉ ॥
ਜਿਸ ਪਾਹਣੁ ਕਉ ਠਾਕੁਰੁ ਕਹਤਾ ॥ ਉਹ ਪਾਹਣੁ ਲੈ ਉਸ ਕਉ ਡੁਬਤਾ ॥੨॥
ਗੁਨਹਗਾਰ ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ॥ “ਪਾਹਣ ਨਾਵ ਨ ਪਾਰਗਿਗਮੀ ॥੩॥
ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਨਾਨਕ, ਠਾਕੁਰੁ ਜਾਤਾ ॥ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਨ ਬਿਧਾਤਾ ॥੪॥ (ਪੰਨਾ-738)

ਨੋਟ :—ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਬਣਾਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਠਾਕੁਰ, ਜੋ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਪੂਜੈ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਦਿ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕਰਦੇ ਦਰਸਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅਨਰਥ ਕਰਨੇ, ਕਿਤਨਾ ਅੰਨਿਆਇ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ !)

(ੲ) ਸ਼ਿਵ ਸਿਵ ਕਰਤੇ ਜੋ ਨਰ ਧਿਆਵੈ । ਬਰਦ ਚਵੈ ਕਉਰੂ ਢਮਕਾਵੈ ॥

ਮਹਾ ਮਾਈ (ਦੁਤਗਾ, ਭਵਾਨੀ, ਸਿਵਾ ਆਦਿ) ਕੀ ਪੂਜਾ ਕਰੇ ॥

ਨਰ ਸੇ ਨਾਰਿ ਹੋਇ ਅਉਤਰੈ”

ਤੂ ਕਹੀਅਤ ਹੀ ਆਦਿ ਭਵਾਨੀ ॥ “ਮੁਕਤਿ ਕੀ ਬਰੀਆ ਕਹਾ ਛਪਾਨੀ ?

ਗੁਰਮਤਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਗੁਰੁ ਮੀਤਾ ॥ ਪ੍ਰਣਵੈ ਨਾਮਾ ਇਉ ਕਹੈ ਗੀਤਾ ॥ (874)

(ਨੋਟ :—ਭਗਤ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਆਪਣਾ ਮੱਤ, ਜੋ ਗੁਰਮੱਤ ਦੁਆਰਾ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਸਾਉਣਾ ਹੈ, ਦਸਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਤੁੱਛਤਾ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਦੁਰਗਾ (ਭਵਾਨੀ, ਭਗਉਤੀ, ਸਿਵਾ ਆਦਿ) ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਜੋ ‘ਸਾਰੇ’ ਵਰਾਂ ਦੀ (ਭੋਲੇ ਭਟਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ) ਦਾਤੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਲੁਕਦੀ ਹੈਂ ? ਪ੍ਰੰਤੂ, ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਲਘੂ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿੰਦੀ ਸਿੱਖ ਲੋਕਾਂ ਨੇ “ਅੰਤ ਲਹੈਂਗੇ ਮੁਕਿਤ ਫਲ, ਪਾਵੈਂਗੇ ਭਗਵੰਤ ॥” ਵਰਗੀਆਂ, ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ-ਭਗਤ ਅਥਵਾ ਸ਼ਾਕਤ ਕਵੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ-ਅਟਲ ਤੇ ਅਮਰ ਗੁਰਮੱਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਵਲੰਦਰ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਨਿਰਮਲ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਨਿਆਰਾ, ਤੇ ਨਿਰਾਲਾ।)

(ਸ) ਲਓ, ਹੁਣ ਵਾਚੋ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ, ਇਹਨਾਂ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ :—

(ੳ) ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਸੀਵਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ” ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਚੌਪਈ : ਪ੍ਰਣਵੈ ਆਦਿ ਏਕੰਕਾਰਾ। ਜਲ ਥਲ ਮਹੀਅਲ ਕੀਓ ਪਸਾਰਾ। ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਅਬਗਤਿ ਅਬਿਨਾਸੀ। ਲੋਕ ਚੱਤ੍ਰਦਸ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸੀ” ॥ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਚੌਪਈ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਪਦੇ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਆਦਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਵਾਨੀ ਆਦਿ (ਕਥਿਤ ਦੇਵੀਆਂ) ਉਸਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੀਆਂ; ਭਾਵ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੇਵਕਾਂ ਤੇ ਦਾਸੀਆਂ ਹਨ। ਐਸੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੇ ਪੁਖਤਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਦੇਵੀ ਪੂਜਾ ਕਿਉਂ ?

ਅਨਹਦ ਰੂਪ, ਅਨਾਹਦ ਬਾਨੀ। ਚਰਨ ਸਰਨਿ ਜਿਹ ਬਸਤ ਭਵਾਨੀ।

ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਅੰਤੁ ਨਹੀਂ ਪਾਇਓ। ਨੇਤ ਨੇਤ ਮੁਖ ਚਾਰ ਬਤਾਇਓ”। (5)

(ਟਿੱਪਣੀ : ਐਸੇ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਠਾਕੁਰ, ਸਵਾਮੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਭਵਾਨੀ (ਭਗਉਤੀ ਦੁਰਗਾ, ਸਿਵਾ, ਹਿੰਗਲਾ ਆਦਿ) ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਦੀ ਗੱਲ, ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ ਭਗਤ ਸ਼ਾਕਤ ਦੇ ਕਥਨ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਬਣਾ ਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਦਸਵੀਂ ਜੋਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮੜ੍ਹਨ ਤੇ ਜੋੜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਕੀ ਅਨਰਥ, ਧ੍ਰੋਹ ਤੇ ਧੱਕਾ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਅਵੱਗਿਆ ਤੇ ਕੁਟਿਲਤਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

(ਅ) ਕੋਈ ਦਿਜੇਸ¹ ਕੋ ਮਾਨਤ ਹੈ, ਔਰ ਕੋਈ ਮਹੇਸ਼² ਕੋ ਏਸ਼³ ਬਤੈ ਹੈ (33 ਸ੍ਰਯੋ)

ਕੋਈ ਕਹੈ ਬਿਸਨੋ⁴ ਬਿਸੁਨਾਯਕ, ਜਾਹਿ ਭਜੇ ਅਘ ਓਘ⁵ ਕਟੈ ਹੈ।

---

(1) ਬ੍ਰਹਮਾ, (2) ਸ਼ਿਵਜੀ, (3) ਈਸ਼ਵਰ, (4) ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ ਮਾਲਿਕ, (5) ਪਾਪ ਕਲੇਸ਼।
(33 ਸਵੈਯੇ)

ਬਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਵਿਚਾਰ ਅਰੇ ਜੜ ! ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਸਭ ਹੀ ਭਜ ਜੈ ਹੈ ।

ਤਾਂ ਹੀ ਕੋ ਧਿਆਨ ਪ੍ਰਮਾਨ ਹੀਯੇ, ਜੋਉ ਥਾ, ਅਬ ਹੈ, ਅਰ ਆਗੇਉ ਹੁੰ ਹੈ ।

(ੲ) ਦੇਣਹਾਰ ਦਾਤਾਰ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਤੇ ਇੱਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਮੰਗਤੇ ਹਨ । ਮੰਗਤਿਆ ਤੋਂ ਮੰਗਣਾ ਲੱਜਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ । ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ : “ਮਾਗਉ ਰਾਮ ਤੇ ਸਭ ਥੋਕ” (ਮ. 5)
ਤਥਾ-ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ : ‘ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਸਭ ਕੋ ਸਿਰਨਾਯਕ, ਜਾਚਕ ਅਨੇਕ, ਸੋ ਏਕ ਦਵੱਯਾ’
(ਸੁਧਾ ਸਵੱਯੇ)

(ਸ) ਏਕ ਸਿਵ ਭਏ, ਏਕ ਗਏ, ਏਕ ਫੋਰ ਭਏ,

ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੇ ਅਵਤਾਰ ਭੀ ਅਨੇਕ ਹੈਂ ।

ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਰੁ ਬਿਸਨੁ ਕੇਤੇ, ਬੇਦ ਅੰ ਪੁਰਾਨ ਕੇਤੇ,

ਸਿੰਮਿਤੁ ਸਮੂਹਨ ਕੇ ਹੁਇ ਹੁਇ ਬਿਤਏ ਹੈਂ ।

ਮੰਨਦੀ ਮਦਾਰ ਕੇਤੇ, ਅਸੁਨੀ ਕੁਮਾਰ ਕੇਤੇ,

ਅੰਸਾ ਅਵਤਾਰ ਕੇਤੇ, ਕਾਲ ਬਸਿ ਭਏ ਹੈਂ ।

ਪੀਰ ਅੰ ਪਿਕਾਬਰ ਕੇਤੇ, ਗਨੇ ਨ ਪਰਤ ਏਤੇ,

ਭੂਮਿ ਹੀ ਤੇ ਹੁਇ ਕੈ, ਫੇਰਿ ਭੂਮਿ ਹੀ ਮਿਲਏ ਹੈਂ ।

ਅਕਾਲ ਉਸਤਿਤ (77)

ਵੰਨਗੀ ਵਜੋਂ, ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਦਿੱਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਸ ਸੱਚ ਨੂੰ ਸੂਰਜ-ਵੱਤ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਇਕ ਅਕਾਲ ਤੋਂ ਸਿਵਾ, ਨ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਆਦਿ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਸਨ, ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਉਸਤਿਤ ਕਰਤਾ । ਸਗੋਂ ਉਹ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਹਉਮੈ ਦੇ ਦੀਰਘ ਰੋਗ ਵਿਚ ਜਕੜੇ ਹੋਏ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ।

ਚੇਤਾਵਨੀ : “ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ” ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਕਦਾਚਿਤ ਇਹ ਨਹੀਂ ਭੁਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਜਾਣੇ, ਅਨਜਾਣੇ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰਨਾ ਕਿ ਸਾਰਾ “ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ” ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਵਿਰੋਧੀ ਅਨਮੱਤੀਆਂ ਤੇ ਪੰਥ-ਦੋਖੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਵੀ-ਪੂਜਨ ਅਤੇ ਚਰਿਤ੍ਰ-ਪਖਿਆਨ ਜੈਸੀਆਂ ਅਤਿ ਅਸ਼ਲੀਲ, ਨਗਨ ਤੇ ਕਾਮ-ਉਪਜਾਊ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਨਾਪਾਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨੂੰ ਅਤਿ ਅਨਉਚਿਤ ਕੁੱਝਿਕੀ ਵਿਚ ਕਸੂਤੇ ਫਸਾ ਦੇਣ । ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਹੁਣੇ ਜਿਹੇ ਇੱਕ ਵਾਪਰੀ ਘਟਨਾ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ :—

ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਿੰਦ੍ਰ ਸਰੀਨ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲਿਖਾਰੀ ਤੇ ਪੱਤ੍ਰਕਾਰ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ 20 ਜੂਨ, 1986 ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਵਿਚ ਇਕ ਲੰਮਾ ਚੌੜਾ ਲੇਖ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਨ ਕਰਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। 'ਸਰੀਨ ਜੀ' ਦੀ ਇਸ ਮਨੋਤ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸੀ "ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ" (ਉਕਤ ਬਿਲਾਸੀ) ਦਾ 231ਵਾਂ ਛੰਦ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਪਰਖੇ, ਪਛਾਣੇ ਤੇ ਸੱਚੇ ਦੇ ਕੌਮੀ ਤਰਾਨੇ ਵਜੋਂ ਅਪਣਾਅ ਰੱਖਿਆ ਹੈ :—

"ਦੇ ਸ਼ਿਵਾ ਬਹੁ ਮੋਹਿ ਇਹੈ, ਸੁਭ ਕਰਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂੰ ਨ ਟਰੋਂ.....।"

"ਸਰੀਨ ਜੀ" ਨੇ "ਸਿਵਾ" ਦੇ ਅਰਥ "ਸ਼ਿਵ ਜੀ" ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਡਾ: ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 12-7-88 ਦੀ "ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ" ਦੇ ਪੰਨਾ 3 ਉਤੇ ਛਪੇ ਹਵਾਲੇ ਵਾਲੇ ਨੋਟ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਚੰਡੀ (ਜੋ ਸਿਵਾ-ਪਾਰਵਤੀ-ਦੇ ਹੀ, 16 ਅਵਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਇਕ ਅਵਤਾਰ ਹੈ) ਕੀਤੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੂੰ "ਚੰਡੀ ਤੇ ਸਰਸਵਤੀ" ਦੇਵੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ (Believer) ਕਰਕੇ ਬਿਆਨਿਆ ਹੈ। ਵੀਚਾਰਵਾਨਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਪਉਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਿੱਖੇ ਵੇਗ ਦੁਆਰਾ ਪਰਬਤ ਉਡਾ ਦਿਤੇ ਹੋਣ, ਉਸ ਅੱਗੇ ਰੂੰ ਕਿਸ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ? ਕੁਝ ਇਵੇਂ ਹੀ, ਜਦ ਡਾ: ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੈਸੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ "ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਨਿਰਾਲੇ" ਪੰਥ ਨੂੰ ਫੇਰ ਅਵਤਾਰਾਂ ਤੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਇੰਦਰ-ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾਉਣ ਅਤੇ "ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਖਿਆਨ" ਜੈਸੀ ਨਗਨ ਤੇ ਕਾਮਕ ਲਿਖਤ ਦਾ ਰਚੈਤਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਐਸੀ ਤੱਤਪਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਤਾਂ ਸਰਲ, ਸਾਧੇ ਤੇ ਸਾਧਾਰਣ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਬਚਾਅ ਦੀ ਕੀ ਆਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਐਸੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਹਰ ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪੰਥ-ਦਰਦੀ ਨੂੰ ਖਦਸ਼ਾ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਹੈ ਕਿ ਕਲ ਨੂੰ ਪੰਥ-ਦੋਖੀ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ "Riddles in Sikhism" (ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਤੇ ਉਲਝਣਾਂ) ਲਿਖਣਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਡਾ: ਅੰਬੈਦਕਰ ਨੇ "Riddles in Hinduism" ਲਿਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ-ਜਗਤ ਨੂੰ ਭੌਂਚਲ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰ ਹੋਣਗੇ ਉਹ ਸਿੱਖ ਲਿਖਾਰੀ, ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕਸੱਵਟੀ ਤੇ ਪਰਖ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀਆਂ ਨ ਉਤਰਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਣ ਲਈ ਬੱਜਿਦ ਹਨ, ਉਧਾਰ ਖਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ। (ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸਵਿਸਥਾਰ-ਵੀਚਾਰ ਅੱਗੇ, ਥਾਂ ਸਿਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।)

ਸ਼ਿਵਾ ਦੇ ਅਰਥ ?

ਜਿਹਾ ਕਿ, ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਾਤ੍ਰ, ਪਿੱਛੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ; ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ, ਪਾਰਬਤੀ ਦੇਵੀ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਰਗਾ, ਭਵਾਨੀ, ਭਗਉਤੀ, ਗਿਰਿਜਾ, ਚੰਡ, ਚੰਡੀਕਾ, ਅੰਬਿਕਾ, ਸੀਤਲਾ, ਹਿੰਗਲਾ, ਪਿੰਗਲਾ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਾ ਆਦਿ ਦੇਵੀਆਂ ਦੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਹੇਤੂ (ਕਾਰਨ) ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਪੌਰਾਣਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਰੁਦ੍ਰ, ਰਾਮ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਮੱਛ, ਕੱਛ, ਨਾਰਾਇਣ ਮਹਾਂ ਮੋਹਨੀ, ਬੈਰਾਹ (ਸੂਰ, ਬਾਵਨ, ਧਨੰਤਰ, ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਨਰ ਆਦਿ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਹੇਤੂ (ਕਾਰਨ) ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਵੀ "ਸਿਵਾ" ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਮੁਰਾਦ ਹੈ : ਪਰਬਤ ਦੀ ਧੀ—ਪਾਰਬਤੀ । ਕਈ ਵੇਰ ਇੱਕੋ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੇਵੀ ਲਈ ਕਈ “ਸ਼ਿਵਾ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਈ ਚੰਡ, ਚੰਡਿਕਾ ਜਾਂ ਦੁਰਗਾ ਪਦ ਦੀ । “ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ” (ਉਕਤ ਬਿਲਾਸ) ਵਿਚੋਂ ਵੰਨਗੀ ਵਜੋਂ ਲਈਆਂ, ਹੇਠਾਂ ਅੰਕਿਤ, ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਇਸ ਨਿਰਣੇ ਨੂੰ ਸੱਲਾਂ ਆਨੇ ਸੱਚ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹਨ :—

(1) ਖੇਤ (ਰਣ ਭੂਮੀ) ਜੀਤ ਦੈਤੰਨ (ਸੁੰਭ ਨੈਸੁੰਭ) ਲੀਓ, ਗਏ ਦੇਵਤੇ ਭਾਜ ।

ਇਹ ਬੀਚਾਰਿਓ ਮਨ ਬਿਖੈ, ਲੇਹੁ “ਸ਼ਿਵਾ” ਤੇ ਰਾਜ (ਛੰਦ-72)

ਭਾਵ : ਭਾਜ, ਖਾਕੇ, ਦੇਵਤੇ, ਮੁੜ, ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸ਼ਿਵਾ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਜਾ ਪਏ ।

(2)...ਕਾਨ ਸੁਨੀ ਧੁਨਿ ਦੇਵਨ ਕੀ, ਸਭ ਦਾਨਵ ਮਾਰਨ ਕੋ ਪ੍ਰਨ ਕੀਨੋ । (ਛੰਦ-73)

(ਨੋਟ :—ਅੱਗੇ ਇਹੀ ਸ਼ਿਵਾ (ਪਾਰਬਤੀ) ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ “ਕਾਲੀ” ਨੂੰ ਸਮਾ ਕੇ “ਚੰਡਕਾ” ਦਾ ਨਾਮ ਧਾਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ :

ਨਿਰਖ ਚੰਡਿਕਾ ਤਾਸ ਕੋ, ਤਬੈ ਬਚਨ ਇਹ ਕੀਨ । (ਕਾਲਕਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ) ਹੇ ਪੁੱਤ੍ਰੀ ਤੂੰ ਕਾਲਿਕਾ, ਹੋਹੁ ਜੁ ਮੁਝ ਮਹਿ ਲੀਨ ।

ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਯਹ ਚੰਡਿਕੋ, ਤਾਂ ਮਹਿ ਗਈ ਸਮਾਇ ।

ਜਿਉਂ ਗੰਗਾ ਕੀ ਧਾਰ ਮੈ, ਜਮਨਾ ਪੈਠੀ ਧਾਇ । (ਛੰਦ 76 ਤੇ 77)

(ਨੋਟ :—“ਮਹਾਂ ਕਾਲਕਾ ਆਰਾਧੀ” ਵਿੱਚ, “ਕਾਲਿਕਾ” ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਨੋਟ ਕਰਨ ਕਿ “ਕਾਲਿਕਾ” ਨੂੰ “ਚੰਡਿਕਾ” ਦੇਵੀ “ਪੁੱਤ੍ਰੀ” ਕਰਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਥਾਂ, ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ “ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ” ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ । ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੇ ਅਗਲੇਰੇ ਛੰਦ 78 ਵਿੱਚ ਏਸੇ “ਸ਼ਿਵਾ ਤੇ ਚੰਡਕਾ” ਨੂੰ “ਗਿਰਜਾ” ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।) :—

(3) ਬੈਠ ਤਬੈ “ਗਿਰਿਜਾ” ਅਰ ਦੇਵਨ, ਬੁੱਧਿ ਇਹੈ ਮਨ ਮਧਿ ਬਿਚਾਰੀ, (78)

ਜੁਧ ਕੀਏ ਬਿਨੁ ਫੇਰ ਫਿਰੈ ਨਹਿ, ਭੂਮ ਸਭੈ ਅਪਨੀ ਅਵਧਾਰੀ,

ਇੰਦ੍ਰ ਕਹਿਓ; “ਅਬ ਢੀਲ ਬਨੇ ਨਹਿ, ਮਾਤ ਸੁਨੋ ਯਹ ਮਾਤ ਹਮਾਰੀ ।”

ਦੈਤਨ ਕੋ ਬਧ ਕਾਜ ਚਲੀ ਰਣਿ, ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਭੁਜੰਗਨਿ ਕਾਰੀ ।

(ਕਾਲੀ ਨਾਗਨ ਬਣਕੇ)

(4) ਇਹ ਚੰਡਿਕਾ (ਪਾਰਬਤੀ ਦੇਵੀ) ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਦੀ ਚੋਟੀ ਉਪਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ;

ਲਾਲਸਿ, ਕੈਲਾਸ ਪਰਬਤ, ਉਪਰ, ਜਿਥੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨਾਲ;

ਭੋਜੀ, (ਸਿੰਗਸ ਮੇਰੂ) ਕੇ ਚੰਡਿ ਬਿਰਾਜਤ, ਮਾਨੋ ਸਿੰਘਾਸਨ ਬੈਠੀ ਸਚੀ ਹੈ (79)

ਤਤੀਯਾਨ “ਇੰਦ੍ਰ ਦੀ ਰਾਨੀ “ਸਚੀ ਵਾਗ” :—

(5) ਮਹਿਥਾਸੁਰ ਦੈਤ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਉਪ੍ਰੰਤ ਚੰਡਿ ਦੇਵੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਫੇਰ ਕੈਲਾਸ

ਇੰਦ੍ਰ ਪ੍ਰਿਥੁ ਹੈ :—“ਸਭ ਦੈਤਨ ਕੋ ਛੈ ਕਰੋਉ, ਬਸਉ ਸ਼ਿਵਪੁਰੀ ਜਾਇ ॥ ਛੰਦ-23

(6) ਉਹੀ ਚੰਡਿਕਾ; ਸੁੰਭ ਦੇ ਸਿਰ ਗਦਾ (ਗੁਰਜ) ਮਾਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਓਸ ਦਾ ਨਾਮ **ਏਥੇ** "ਸ਼ਿਵਾ" ਕਰਕੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਾਰਨ? ਇਹ ਸਾਰੇ ਨਾਮ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇਵੀ ਅਥਵਾ ਸ਼ਿਵਾ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਮਾਨ ਤੇ ਇੱਕੋ ਅਰਥ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਏਸੇ ਲਈ ਇੱਕੋ ਛੰਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਪਾਰਬਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਕਦੀ ਕੋਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਦੀ ਕੋਈ। ਵਾਚੋ, ਛੰਦ 97 :—

"ਧਾਇ ਗਦਾ ਗਹਿ, ਫੇਰਿਕੇ ਫਉਜ ਕੋ, ਘਾਉ "ਸ਼ਿਵਾ" (ਚੰਡੀ) ਸਿਰਿ ਦੈਂਤ ਕੈ (97) ਮਾਰਿਓ। (ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਕਤ ਬਿਲਾਸ)

(7) ਰਕਤਿਬੀਜ ਦੈਂਤ ਵਿਰੁਧ ਹੋਏ ਜੁੱਧ ਸਮੇਂ ਫੇਰ "ਸ਼ਿਵਾ" ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ :—

"ਰਕਤ ਬੀਜ ਦਲ ਸਾਜ ਕੈ, ਉਤਰੇ ਤਟਿ ਗਿਰਿ ਗਜਾ

ਸ੍ਰਵਣਿ ਕੁਲਾਹਲ (ਸ਼ੋਰ) ਸੁਨਿ "ਸ਼ਿਵਾ", ਕਰਿਓ ਜੁੱਧ ਕੋ ਸਾਜ (ਛੰਦ-128)

ਨੋਟ :—ਖਾਸ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲੇ (ਛੰਦ ਨੰ: 129)

ਵਿੱਚ ਹੀ ਏਸੇ "ਸ਼ਿਵਾ" ਨੂੰ ਫੇਰ ਚੰਡਿਕਾ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :—

ਸੋਰਠਾ : ਹੁਇ ਸਿੰਘਹਿ (ਸ਼ੋਰ ਉੱਤੇ) ਅਸਵਾਰ ਗਾਜ ਗਾਜ ਕੈ "ਚੰਡਿਕਾ",

ਚਲੀ ਪ੍ਰਬਲ ਅਸਿ ਧਾਰ, ਰਕਤਿਬੀਜ ਕੇ ਬਧ ਨਮਿਤ (ਮਾਰਨ ਲਈ)।

(8) ਵੇਖੋ: ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ (ਦੂਜੇ) ਦੇ 229ਵੇਂ ਛੰਦ ਵਿੱਚ, ਕਿਵੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇਵੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਆਪਸ ਵਿਚ ਦੀ ਓਤ ਪੋਤ ਹਨ, ਪਾਰਬਤੀ ਅਥਵਾ ਚੰਡੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਕਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :—

ਨਮੋ ਹਿੰਗੁਲਾ, ਪਿੰਗੁਲਾ, ਤੋਤਲਾਯੰ, ਨਮੋ ਕਰਤਿਕਯਾਨੀ "ਸ਼ਿਵਾ" ਸੀਤਲਾਯੰ।

(9) "ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਿਆਨ" ਦੇ ਪਹਿਲੇ "ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ" ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮੰਗਲ ਹੈ :—

"ਦੁਰਗਾ ਤੂੰ, ਛਿਮਾ ਤੂੰ, "ਸ਼ਿਵਾ" ਰੂਪ ਤੇਰੇ।

ਧਾਤ੍ਰੀ ਸਵਾਹਾ, ਨਮਸਕਾਰ ਮੇਰੇ।

(10) ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਣ "ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਰ" (ਅੰਕ 4-6)

ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਸਾਡਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਨ : ਕਿ "ਸ਼ਿਵਾ" ਦਾ ਅਰਥ, ਸਾਰੇ

"ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ" ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇਵੀ ਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ "ਸ਼ਿਵਾ" ਉਸ

ਦੇ 16 ਨਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਾਮ ਹੈ, ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇ :—

ਜਯਾ, ਆਜਯਾ, ਹਿੰਗਲਾ, ਪਿੰਗਲਾ ਹੈ।

"ਸ਼ਿਵਾ" ਸੀਤਲਾ ਮੰਗਲਾ ਤੋਤਲਾ ਹੈ।

ਨੋਟ :—ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਵੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ—"ਦੇਹ ਸ਼ਿਵਾ ਬਰ ਮੋਹਿ ਇਹੈ—" ਵਾਲਾ ਸਵੈਯਾ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ (ਉਕਤ ਬਿਲਾਸ) ਵਿੱਚ 231ਵੇਂ ਅੰਕ ਉਤੇ

ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦੋਵਾਂ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚ, ਦੋਵੀ ਭਗਤ ਸ਼ਾਕਤ ਕਵਿ, “ਸ਼ਿਵਾ” ਦੀ ਥਾਂ “ਚੰਡੀ” ਅਤੇ ਚੰਡਿਕਾ ਪਦ ਵਰਤਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ—

“ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ” ਕਵਿਤਨ (ਕਵਿਤਾ) ਮੈਂ, ਬਰਸਿਓਂ ਸਭ ਹੀ ਰਸ ਰੁਦ੍ਰ ਮਈ ਹੈ।

ਏਕ ਤੇ ਏਕ ਰਸਾਲ ਭਇਓ, ਨਖ ਤੇ ਸਿੱਖ ਲਓ ਉਪਮਾ ਸੁ ਨਈ ਹੈ।

ਕਉਤਕ ਹੇਤੁ ਕਰੀ ਕਵਿ ਨੇ, ਸਤਸਯ ਕੀ ਕਥਾ ਇਹ ਪੂਰੀ ਭਾਈ ਹੈ।

ਜਾਹਿ ਨਮਿਤ ਪੜੈ ਸੁਨਿ ਹੈ, ਨਰ, ਸੋ ਨਿਸਚੈ ਕਰ ਤਾਹਿ ਕਈ ਹੈ। (232)

ਛੰਦ 233 : ਛੰਦ ਗ੍ਰੰਥ ਸਤਸਯ ਕੋ ਕਰਿਓ, ਜਾ ਸਮ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ।

ਜਿਹ ਨਮਿਤ ਕਵਿ ਨੇ ਕਹਿਓ, ਸੁ ਦੇਹ ਚੰਡਿਕਾ ਸੋਇ। (ਅੰਤਲਾ ਛੰਦ)

(ਨੋਟ “ਸਤਸਯ ਦੀ ਕਥਾ” ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਚੰਡੀ ਦੀ ਉਹ ਕਥਾ ਹੈ ਜੋ “ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਣ” ਵਿੱਚ 700 ਸਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੈ)

“ਸ਼ਿਵਾ” ਪਦ ਦੇ ਨਿਰਣੈ ਬਾਰੇ, ਉੱਪਰ ਕੀਤੀ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਗਹੁ ਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਵਾਚਿਆਂ, ਵੀਚਾਰਿਆਂ ਇਹ ਤੱਥ ਸੂਰਜ ਵਤ ਰੋਸ਼ਨ ਹੋ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ :—

(1) “ਸ਼ਿਵਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਏਥੇ ਕਦਾਚਿਤ ਸ਼ਿਵ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਇਸ ਦਾ ਸਾਰੇ ਦਸ਼ਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਅਰਥ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇਵੀ ਹੈ।

(2) ਪਾਰਬਤੀ 16 ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਹੇਤੂ ਹੈ, ਅਤੇ ਦੁਰਗਾ, ਭਗਉਤੀ, ਗਿਰਿਜਾ, ਚੰਡੀ, ਸੀਤਲ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਨਾਮ, ਅਸਲ ਵਿਚ, ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਹੀ ਹਨ।

(3) ਜਦ ਜਦ ਵੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰ, ਸ਼ੰਭ ਨੈਸ਼ੰਭ, ਚੰਡਮੁੰਡ ਆਦਿ ਦਾਨਵ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇੰਦਰ ਸਮੇਤ ਸੁਰਗੋਂ ਭਜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਹਰ ਵਾਰ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਅਸਥਾਨ, ਕੈਲਾਸ਼ ਪਰਬਤ ਵੱਲ ਹੀ ਭੱਜਦੇ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਪਾਰਬਤੀ ਸ਼ਿਵਾ, ਚੰਡੀ, ਜਾਂ ਚੰਡਿਕਾ ਆਦਿ ਦੇ ਰੂਪ ਤੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਦੌਂਤਾ ਨਾਲ ਜੁਧ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਮਾਰ ਮੁਕਾਕੇ, ਇੰਦਰ ਜਿਹੇ ਐਸ਼-ਪ੍ਰਸਤ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸੁਰਗ ਦੇ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਬਹਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ।

(4) ਸਤ ਸੌ ਸਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਚੰਡੀ ਦੀ ਇਹ ਕਥਾ ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਣ ਤੋਂ ਲਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਅਸੰਭਵਤਾ, ਕਲਪਨਾ ਤੇ ਮਿੱਥਿਆ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦੌਂਤ ਦਾ, 40 ਪਦਮ ਫੌਜ, ਜਿਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 4 ਕਰੋੜ 50 ਲਖ ਅਰਬ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਨਾਲ ਦੇਵ ਲੋਕ ਉੱਤੇ ਧਾਵਾ ਕਰਦਾ (ਨੋਟ ਕਰੋ; ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਵਧੀ ਆਬਾਦੀ ਤਾਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਅਰਬ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਫੌਜ ਦਾ 90 ਕ੍ਰੋੜਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦੀ ਹੈ।

(5) ਇਸ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਅੰਤ ਵਿਚ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਇਸ ਕਥਾ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਭਾਵਨਾ ਨਮਿਤ ਪੜ੍ਹੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਅਵਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਚੰਡੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨ-ਇੱਛਤ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਕਰੇਗੀ।

(6) ਗੁਰਮਤਿ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਇਹ ਅਮਰ ਤੇ ਅਟੱਲ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ “ਕਿਸੇ ਮੰਤਵ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ, ਵਰਤੇ ਸਾਧਨ ਵੀ ਉਤਨੇ ਹੀ ਉੱਚੇ ਤੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋਣੇ ਯੋਗ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੰਤਵ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਇਉਂ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :—

“The means should be as high as the end in itself.”

(7) ਐਸੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਥਵਾਂ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਐਸੀਆਂ ਮਨੋ-ਕਲਪਤ ਝੂਠੀਆਂ ਤੇ ਅਨ ਹੋਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਆਪੋ ਉਲਥੇ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰਦੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਬਕੌਲ ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਸਰਸਵਤੀ ਅਤੇ ਚੰਡੀ ਦੇਵੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਸਨ ?

(8) ਜੇ ਕੋਈ ਇਹ ਆਖੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੂੰ ਚੰਡੀ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਜੁੱਧਾਂ ਤੋਂ ਮਤਲਬ, ਸਿੰਘਾਂ ਅੰਦਰ ਬੀਰਤਾ ਅਤੇ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਦਾ ਚਾਅ ਭਰਨਾ ਮਕਸੂਦ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਦਲੀਲ ਵੀ ਬੜੀ ਥੋਥੀ ਹੈ, ਜੋ ਹਕੀਕਤਾਂ ਮੋਹਰੇ ਬੇਅਰਥ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ। ਸਨਿਮਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ, ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੇਹੜੀ ਚੰਡੀ ਦੇਵੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕੰਠ ਕਰਾਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਸੈਨਾਂ ਨਾਲ ਚਾਰ ਵੱਡੇ ਜੁੱਧ ਲੜੇ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਹੀ ਜਿੱਤੇ। ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਸੱਚ ਕਹਿਣ, ਸੁਨਣ, ਪਾਲਣ ਦੀ ਸੂਰਮਤਾਈ ਤਾਂ ਬੇਬਾਕ ਤੇ ਮੋਢੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਗਲੇ ਉਤ੍ਰਾਧਿਕਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂਆਂ ਤੇ ਪੁੱਗ ਚੁੱਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਆਚਾਰ ਇਕ ਅਕਾਲ ਦੀ ਓਟ ਅਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਨੇ ਹੀ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੱਕਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਉਂਤ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ। ਡਾਕਟਰ ਗੋਕਲਚੰਦ ਨਾਰੰਗ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਖਾਲਸੇ ਰੂਪੀ ਸਟੀਲ ਦੀ ਜਿਸ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਦਾ ਲੋਹਾ ਪਹਿਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਪੂਰਨ ਮਨੁਖ-ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਦਾ ਕੰਮ ਆਦਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਹੀ ਆਰੰਭਿਆ ਜਾਂ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

(9) ਜੇ ਭਲਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੀ ਸਭਯਤਾ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣਾ ਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਾਹਿਤ ਚੋਂ ਹੋਰ ਬਿਹਤਰੀਨ ਸਾਹਿਤ ਚੋਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਨਾ ਕਿ, ਉਹ, ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਮਿਥਿਆਸਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਚੁਣਦੇ, ਜਿਥੇ ਇਕ ਦੇਵੀ **40 ਪਦਮ** ਫੌਜ ਦਾ ਤਨ ਤਨਹਾ (ਇਕੱਲੀ) ਖੈ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਐਸੀਆਂ ਕਤਾਅਨ ਜਿਥੇ ਅਨ-ਹੋਣੀਆਂ ਤੇ ਹਵਾਈ ਕਥਾਵਾਂ ਦੇ ਪਲੰਦਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਜੋ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਭਵ (**Practicable**) ਹੋਣ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਰਥਕ--ਅਰਥ-ਭਰਪੂਰ ?।

(10) ਜੇ ਜ਼ਰਾ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ, ਨਿਰਣਾਇਕ ਤੇ ਪੜਚੌਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ “ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ” (ਦੇਵੀ ਕਰਤਵਾਂ) ਨੂੰ ਵਾਚੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ-ਭਰਪੂਰ ਹੈਰਾਨੀ, ਹਾਸੀ ਤੇ ਘਿਰਣਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗੀ।

ਗੋਬਿੰਦ-ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਐਸੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਮਿਥਿਆਵਾਦ ਤੋਂ ਨ ਕੇਵਲ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਉਠੇ ਹਨ, ਸੱਗੋਂ ਕੱਟੜ ਵਿਰੋਧੀ ਵੀ। ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ “ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਆਚਾਰ” ਦੁਆਰਾ ਉਭਾਰਨ ਦੇ ਹਾਮੀ ਹਨ **“Human uplift based on truthful Character”**

ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ

ਜਿਹਾ ਕਿ ਪਿੱਛੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, “ਦੇਹਿ ਸ਼ਿਵਾ ਬਰ ਮੋਹਿ...” ਵਾਲੇ ਸਵੈਯੇ ਦਾ ਸਹੀ ਅੰਕ ਨੰ: 231 ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹੀ ਅੰਕ ਗਿਆਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ “ਚੋਣਵੀਂ ਬਾਣੀ” ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਛਾਪੇ ਦੇ “ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ” ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਅੰਕ 231ਵਾਂ ਹੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਵਰਗੀ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ (ਸ਼੍ਰੋ: ਕਮੇਟੀ) ਨੇ ਇਸ ਛੰਦ ਨੂੰ, ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਅੰਤਲਾ, ਅੰਕ ਨੰ: 333 ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਤਅਨ ਗਲਤ, **ਭੁਲੇਖਾ-ਪਾਉ** ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ, ਬਾਰ ਬਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਅਤੇ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ **ਵੱਡਾ ਸੱਚ** ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਿਵਾ, ਚੰਡਿ ਚੰਡਿਕਾ (ਚੰਡੀ) ਦੁਰਗਾ, ਭਗਉਤੀ, ਭਵਾਨੀ, ਜਗ-ਮਾਤਾ ਤੇ ਸੀਤਲਾ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਨਾਮ, ਉਸੇ ਕਥਿਤ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਦੇ “ਅਖੌਤੀ” ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਹੇਤੂ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਦੇਵੀਆਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਪਾਰਬਤੀ ਦਾ ਹੀ ਭਿੰਨ ਰੂਪ ਹਨ। ਸੋ, **ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ** (ਉਕਤ ਵਿਲਾਸ) ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪ੍ਰੇਖ ਕਰਕੇ, “ਦੇਹਿ ਸ਼ਿਵਾ ਬਰ ਮੋਹਿ...” ਵਾਲੇ ਸਵੈਯੇ ਵਿਚ ਆਏ ਪਦ, “ਸ਼ਿਵਾ” ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਮੰਨ ਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਵਿਖਾਉਣਾ ਜਾਂ ਮੰਨਣਾ, ਖੋਜ ਤੇ ਸਚਾਈ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਸੌ ਫੀਸਦੀ, ਨ ਕੇਵਲ ਗਲਤ ਤੇ ਬੇ-ਬੁਨਿਆਦ ਤੇ ਤੁਹਮਤ-ਭਰਪੂਰ ਹੀ ਹੈ; ਸਗੋਂ, ਇੱਕ ਅਕਾਲ-ਪੁਜਾਰੀ ਸ਼ਾਤਗੁਰੂ ਜੀ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਨਕ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਨਿਆਰੇ ਪੰਥ ਨਾਲ ਵੱਡਾ ਧ੍ਰੋਹ ਤੇ ਧੱਕਾ ਵੀ। ਸਿਖ ਲਈ ਇਉਂ ਸੋਚਣਾ ਤੇ ਸਵੀਕਾਰਨਾ ਪਾਪ ਹੈ, ਮੁੱਦਈ ਬਣ ਕੇ ਇਸ ਘੋਰ ਮਨਮਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕੀ ਆਖੀਏ ?

ਇਕ ਅਹਿਮ ਨੁਕਤਾ ਹੋਰ :—

ਪਾਰਬਤੀ ਦੇਵੀ ਅਥਵਾ ਇਸ ਦੇ ਚੰਡੀ ਆਦਿ ਹੋਰ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਹੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਚੰਡਿ (ਚੰਡੀ) ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੱਗ-ਮਾਤਾ (ਸਾਰੇ ਜੱਗ ਦੀ ਮਾਤਾ) ਤੇ ਦੁਰਗਾ ਵੀ, ਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਦੇਵੀਆਂ ਇੱਕੋ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ :—

(ੳ) “ਕੋਪ ਭਰੀ ਰਨਿ **ਚੰਡਿ (ਚੰਡੀ)** ਪ੍ਰਚੰਡਸੁ, ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ਸਿੰਘ ਧਸੀ ਰਨ ਮੈ।.....

ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਤੇਜ ਚਲਿਓ “**ਜਗ ਮਾਤਾ**” ਕੋ ਦਾਮਿਨ ਛਾਨ ਚਲੇ ਘਨ ਮੈ”

(48 ਛੰਦ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਕਤ ਵਿਲਾਸ)

(ਅ) ਬਹੁਰ ਅਰਿਸਿੰਧੁਰ ਕੇ ਦਲ ਪੈਠ ਕੈ, ਦਾਮਿਨਿ' ਜਿਉ ਦੁਰਗਾ ਦਮਕੇ (ਓਹੀ, ਅੰ. 50)
“ਜਗਮਾਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹਨੇ ਸੁਰਤਾਪ, ਸੁਦਾਨਵ ਸੈਨ ਗਈ ਝਮ ਕੈ ।

ਸਾਡੇ ਉਹ ਭੋਲੇ ਵੀਰ, ਜਿਹੜੇ “ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਿਆਨ” ਵਰਗੀ ਵੱਡ ਆਕਾਰੀ (579 ਪੰਨੇ) ਅਸਲੀਲ ਤੇ ਕਾਮਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਅੰਤਲੇ **404ਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੇ** ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਚੌਪਈ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਦੇ ਨੂੰ, ਨਿਤਨੇਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਤੇ ਮੌਖ ਦਾਤੀ ਮੰਨਣ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਠ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਇਸ ਛੰਦ ਵਿਚਲੀ ਜਗ-ਮਾਤਾ ਦਾ ਵੀ ਓਹੀ ਅਰਥ ਹੈ, ਜੋ ਬਾਕੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਆਇਆ ਹੈ; ਭਾਵ—ਪਾਰਬਤੀ, ਚੰਡੀ, ਦੁਰਗਾ ਆਦਿ । ਇਹ ਛੰਦ ਹੈ; ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀ ਹਮ ਪਰ **ਜਗ ਮਾਤਾ** । ਗ੍ਰੰਥ (ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਿਆਨ) ਕਰਾ ਪੂਰਨ ਸੁਭਰਾਤਾ.....ਸ੍ਰੀ ਅਸਪੁਜ ਜਬ ਭਏ ਦਇਆਲਾ, ਪੂਰਨ ਕਰਾ ਗ੍ਰੰਥ ਤੱਤਕਾਲਾ ।

ਮਨ ਬਾਛਤ ਫਲ ਪਾਵ ਸੋਈ । ਦੂਖ ਨ ਤਿਸੈ ਬਿਆਪਤ ਕੋਈ । (ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਿਆਨ)

ਵੀਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ

ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਪੂਰਨ ਠਰੁੰਮੇ ਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਵੀਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ (ੳ) ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਆਪ ਜਗਤ ਮਾਤਾ (ਪਾਰਬਤੀ) ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਹ “ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਿਆਨ” ਜਿਹਾ ਅਸਲੀਲ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖ ਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ? ਫੇਰ, ਕੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮਨ-ਇਛੱਤ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ ? ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ “ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਿਆਨ” ਜਿਹੀ ਅਨੁਚਿਤ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗੁਰ ਸਿੱਖ, ਮਾਤਾਵਾਂ, ਭੈਣਾਂ ਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਸਹਿਤ, ਸੰਮਲਿਤ, ਸਾਂਝੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ, ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਨਣ ਦਾ ਹੀਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਸਕਣੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ—ਮੈਸਰਜ਼ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼; ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ; ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਚੋਣਵੀਂ ਖਾਣੀ) ਨੇ “ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ” ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਸਮੇਂ “ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਿਆਨ” ਅਤੇ ਹਕਾਯਤਾਂ (ਫਾਰਸੀ) ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕੁਲ 1428 ਪੰਨਿਆਂ ਚੋਂ 616 ਪੰਨੇ ਦੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਛਾਪਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ । ਆਖਰ, ਇਸ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਹੈ ।

“ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਿਆਨ” ਬਾਰੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਅਹਿਮ ਫੈਸਲਾ

ਸਵਰਗੀ ਸ. ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੇ 6-7-73 ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਪੁੱਛਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਹਿਤ ਲਿਖਿਆ :

(1) “ਅਰਦਾਸ ਉਪ੍ਰੰਤ “ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ” ਪੜ੍ਹਨ ਬਾਰੇ

(2) ਕੀ “ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ” ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ “ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਿਆਨ” ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੈ ? ਸ਼੍ਰੋ: ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ (ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬਾਨ) ਨੇ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਪੁੱਛਾਂ ਦੇ

ਜੋ ਉੱਤਰ ਬਖਸ਼ੇ, ਉਹ, ਸ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੀਤ ਸਕੱਤਰ, ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ, ਪੱਤਰ
ਨੰ: 36672 ਮਿਤੀ 3.8.1973 ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਨ :—

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ, ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਮਿਤੀ 6-7-73 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਸਿੰਘ
ਸਾਹਿਬਾਨ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਦੀ ਰਾਏ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :—

(1) “ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ” ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ
ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦੋਹਰੇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪੰਥਕ
ਫੈਸਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ।

(2) ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਖਯਾਨ ਜੋ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹਨ, ਇਹ ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ
ਨਹੀਂ। ਇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਹੈ।

ਸੁਭ ਚਿੰਤਕ—(ਸਹੀ) ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ,
ਮੀਤ ਸਕੱਤਰ, ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ,
ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਨੋਟ—ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਨ :—ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੋਰਾ ਜਥੇਦਾਰ
ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬਾਨ-ਗਿਆਨੀ ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੈਡ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਗਿ: ਕਿਰਪਾਲ
ਸਿੰਘ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਗਿਆਨੀ ਸੌਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਹੁਣ, ਆਓ ਵਾਚੀਏ, ਅਰਥਾਈਏ ਤੇ ਵੀਚਾਰੀਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਸ ਸ਼ਬਦ
ਨੂੰ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰ ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕਰਦੇ
ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ 534 ਪੰਨੇ ਉੱਤੇ ਰਾਗ ਦੇਵ ਗੰਧਾਰੀ ਵਿੱਚ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿੱਦਮਾਨ ਹੈ :—

“ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰਿਆ ਬਚਨ ਤੁਹਾਰੇ ॥

ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਮਨਮੋਹਨ ਪਿਆਰੇ, ਸਭ ਹੂੰ ਮਧਿ ਨਿਆਰੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਰਾਜੁ ਨ ਚਾਹਉ ਮੁਕਤਿ ਨ ਚਾਹਉ, ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਰਨ ਕਮਲਾਰੇ ॥

ਬ੍ਰਹਮ, ਮਹੇਸ਼, ਸ਼ਿਵ, ਮੁਨਿ, ਇੰਦ੍ਰਾ, ਮੋਹਿ ਠਾਕੁਰ ਹੀ ਦਰਸਾਰੇ ॥੧॥

ਦੀਨ ਦੁਆਰੈ ਆਇਓ ਠਾਕੁਰ, ਸਰਨਿ ਪਰਿਓ ਸੰਤ ਹਾਰੇ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲੇ ਮਨੋਹਰ. ਮਨੁ ਸੀਤਲ ਬਿਗਸਾਰੇ ॥੨॥

ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਬਣਦੇ ਠੀਕ ਅਰਥ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਇਹ
ਕੁਝ ਕੁ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਨਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ :

1. ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਉਸ ਅਕਾਲ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੂਪ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਥਵਾ ਬਾਕੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਮੰਗਲ ਜਾਂ ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਇਆ ਹੈ :—

ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥੧॥

ਨੋਟ—ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਰਚਨਾ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਲਿਖਾਰੀ ਸਦਾ ਉਸ ਹਸਤੀ ਅੱਗੇ ਹੀ ਮੰਗਲਮਈ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਉਸਦਾ ਇਸ਼ਟ ਅਥਵਾ ਪੂਜਯ ਹੋਵੇ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੱਲੋਂ ਉਚਾਰਿਆ ਉਕਤ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਇਸ ਸੱਚ ਦਾ ਅਕੱਟ ਤੇ ਅਟੱਲ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇਵਲ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਗੁਣ ਉੱਪਰ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

(2) ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ; ਸਗੋਂ, ਉਸ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਦਿ ਪੌਰਾਣਿਕ ਹਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਉਮੈਂ ਅਥਵਾ ਮਾਇਆ-ਗ੍ਰਸ਼ਤ ਤੇ ਰੋਗੀ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਐਸੀ ਸੂਰਤ, ਵਿੱਚ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਈਮਾਨ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸੁਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ :—

“ਰੋਗੀ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਬਿਸਨ ਸੁ ਰੁਦ੍ਰਾ, ਰੋਗੀ ਸਗਲ ਸੰਸਾਰਾ ॥

ਹਰਿ ਪਦ ਚੀਨਿ ਭਏ ਸੇ ਮੁਕਤੇ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰਾ” (ਮ: ੧ ਪੰ-1153)

(ਨੋਟ:—ਕੀ ਉਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਪਣੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਇਹਨਾਂ ਰੋਗੀ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਨੋਟ:—ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ, ਹਰੀ, ਨਾਰਾਇਣ, ਗੋਬਿੰਦ, ਗੋਪਾਲ ਆਦਿ ਨਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਟਿਪਣੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ “ਗੁਰਮੱਤ ਮਾਰਤੰਡ” ਦੇ ਪੰਨ (੨) ਉੱਤੇ, ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

“ਭਾਵੇਂ ਪੰਡਿਤ (ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਲੇ) ਜੀ ਦੇ ਦੱਸੇ ਨਾਮ ਕਰਤਾਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਵਤਾ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਘਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਸਮਝਣਾ ਭੁਲ ਹੈ; ਪਰ, ਅਸੀਂ ਪੁੱਛਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਲਾਹ, ਕਬੀਰ, ਕਾਦਿਰ, ਖੁਦਾ, ਪਰਵਦਗਾਰ ਅਤੇ ਰਹੀਮ ਆਦਿਕ ਨਾਮ ਕਿਸ ਦੇ ਹਨ ?”

(3) ਨਾਨਕ, ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ, ਹੋਰ ਕੇਤੇ ਰਾਮ ਰਵਾਲ ॥ (ਤੁੱਛ)

ਕੇਤੀਆ ਕੰਨ੍ਹ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਕੇਤੇ ਬੇਦ ਬੀਚਾਰ।” (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਵਾਰ ਆਸਾ)

(ਅਰਥ-ਭਾਵ-ਹੇ ਨਾਨਕ, ਇਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੀ ਭੈ-ਰਹਿਤ ਹੈ; ਅਵਤਾਰੀ ਰਾਮ ਵਰਗੇ ਕਈ ਹੋਰ, ਉਸ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਵਾਲ (ਤੁੱਛ, ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ) ਹਨ। ਉਸ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ

PRESTON Harnam Singh Shan
Principal Project Investigator
U.S. Research Project on Sikhism
605, Second St. Cambridge.

ਗਿਆਨ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਸਾਖੀਆਂ ਤੇ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਕਈ ਵੀਚਾਰ ਤੁੱਛ ਹਨ ।)

(4) ਜਿਸ ਅਦੁੱਤੀ ਸ਼ਹੀਦ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੂੰ, ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਹਵਾਲੇ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ, ਕਤਅਨ ਅਸੰਗਤ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ (ਉਸਤਤੀ) ਕਰਨ ਦੀ ਸਭ ਨੂੰ ਇਉਂ ਭਰਪੂਰ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

“ਏਕ ਸਿਮਰਿ ਏਕੋ ਸਾਲਾਹਿ ॥ ਏਕੁ ਸਿਮਰਿ, ਏਕੋ ਮਨਿ ਆਹਿ ॥
ਏਕਸ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਉ ਅਨੰਤ ॥ ਮਨਿ ਤਨਿ ਜਾਪਿ ਏਕ ਭਗਵੰਤ ॥
ਏਕੋ ਏਕੁ ਏਕੁ ਹਰਿ ਆਪਿ ॥ ਪੂਰਨ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਪ੍ਰਭੁ ਬਿਆਪਿ ॥
ਅਨਿਕ ਬਿਸਥਾਰ ਏਕ ਤੇ ਭਏ ॥ ਏਕ ਆਰਾਧਿ ਪਰਾਛਤ ਗਏ ॥
ਮਨ ਤਨ ਅੰਤਰਿ ਏਕੁ ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਤਾ ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਇਕ ਜਾਤਾ ॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਅਸ਼ਟ-19)

(ਨੋਟ—ਵੇਖੋ, ਪੰਜਵੇਂ) ਗੁਰਦੇਵ ਕਿੰਨਾਂ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਏਕਤ੍ਵਤਾ, ਇਕਾਈ, ਵਾਹਦਾਨੀਅਤ ਅਤੇ ਉਸ ਇੱਕ ਦੇ ਹੀ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਤੇ ਉਸਤਤੀ ਕਰਨ ਉੱਤੇ । ਆਪ ਜੀ ਬਾਰੇ ਬਰ-ਹੱਕ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :—

ਉਨ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਮੇਂ ਸ਼ੌਕਤ ਜਚਤੀ ਨਹੀਂ ਕਿਸੀ ਕੀ,
ਆਖੋਂ ਮੇਂ ਬਸ ਰਹਾ ਹੈ, ਜਿਨਕੀ ਜਲਾਲ ਤੇਰਾ । (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੇਰਾ ਜਲਾਲ)
ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਪਰਮ ਕਥਨ ਹੈ :—

“ਜਾ ਕੋ ਠਾਕੁਰੁ ਉਚਾ ਹੋਈ ॥ ਸੋ ਜਨੁ ਪਰ ਘਰ ਜਾਤ ਨਾ ਸੋਹੀ ॥ (ਪੰਨਾ 330)

ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੂਚਨਾ—ਜਦ ਅਸੀਂ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ, ਛੁੱਟਿਆਉਣਾ ਹੈ । ਵਿਰੋਧਤਾ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦ ਇਹਨਾਂ ਅਖੌਤੀ ਅਵਤਾਰ-ਹਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਜਾਰੀ ਤੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ “ਅਵਤਾਰਾਂ” ਤੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਤੇ ਭਗਤ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕਾਂ ਦਾ, ਇਹ ਨਿਰਮੂਲ ਜਤਨ ਹੀ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹਕੀਕਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਕਦਾਚਿਤ ਕਿਸੇ ਨਿਰਾਦਰੀ ਭਾਵ ਦੀ ਉਪਜ ਨਹੀਂ । ਵੈਸੇ, ਸਾਡਾ, ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸੱਭ ਸਤਿਪੁਰਖਾਂ ਤੇ ਵਲੀਅੱਲਾਹ-ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਯੋਗ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ । ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਨਾਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਥਵਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਨਸਾਨ

ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ, ਤੋੜਦੀ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਹਿਵਾਸ ਅਤੇ ਭਾਵਕ-ਏਕਤਾ ਦਾ ਬਿਹਤਰੀਨ ਨਮੂਨਾ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੁੱਲ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿੱਥਦੇ। ਉਹੀ ਸਭ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਮੱਤ ਤੇ ਮਾਰਗ ਮੁਬਾਰਿਕ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ :—

ਬੁਲਬੁਲ ਕੋ ਗੁਲ ਮੁਬਾਰਿਕ, ਗੁਲ ਕੋ ਚਮਨ ਮੁਬਾਰਿਕ,
ਨਾਨਕ ਕੇ ਆਸ਼ਕੋਂ ਕੋ, ਖਾਕਿ ਗੁਰੂ ਮੁਬਾਰਿਕ (ਹ, ਸ.)

(1) ਹੁਣ ਵਾਚੋ : ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥ : “ਸਟੀਕ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ” (ਟੀਕਾਕਾਰ-ਪ੍ਰੋ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ) “ਹੇ ਪਿਆਰੇ, ਹੇ ਬੇਅੰਤ ! ਹੇ ਪਿਆਰ ਮਨ-ਮੋਹਨ ! ਹੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਬਚਨ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭ ! ਮੈਂ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ, ਮੈਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ (ਮੇਹਰ ਕਰ, ਸਿਰਫ ਤੇਰੇ) ਸੋਹਣੇ ਕੌਮਲ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇ। (ਹੇ ਭਾਈ ! ਲੋਕ ਤਾਂ) ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ਿਵ, ਕਰਾਮਾਤੀ ਜੋਗੀ, ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ, ਇੰਦ੍ਰ (ਆਦਿਕ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ) ਮੈਨੂੰ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ॥੧॥ ਹੇ ਠਾਕੁਰ ! ਮੈਂ ਗਰੀਬ ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੇ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਹਾਰ ਕੇ ਤੇਰੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪਿਆ ਹਾਂ। ਹੇ ਨਾਨਕਾ (ਆਖ-ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਮਨ ਮੋਹਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਮਿਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਓਸ ਦਾ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।”

(2) “ਗੁਰ ਸੇਵਕ ਸਭਾ” ਵਾਲੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਦਵਾਨ—ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਬਾਵਾ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਿੰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ: ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ—“ਸ਼ਬਦਾਰਥ” (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸ੍ਰੋ: ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ) ਵਿੱਚ “...ਠਾਕੁਰ ਹੀ ਦਰਸਾਰੇ” ਵਾਲੀ ਤੁਕ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਰਥਾਉਂਦੇ ਹਨ :—(ਹੋਰਨਾਂ ਲਈ) ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ਿਵ ਜੀ, ਕਰਾਮਾਤੀ ਜੋਗੀ, ਮੁਨੀ, ਤੇ ਇੰਦਰ ਵਰਗੀਆਂ, ਮਾਨਨੀਯ ਹਸਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ; ਪਰ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਹਰੀ (ਠਾਕੁਰ) ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੀ (ਸਭ ਕੁੱਝ ਹਨ (ਪੰਨਾ-534)

ਹੁਣ, ਗੁਰੂ-ਆਸ਼ੇ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਕੂਲ ਉੱਪਰ ਹੋਏ ਸੌ ਫੀ ਸਦੀ ਸ਼ੁੱਧ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਘੋਖੋ ਅਤੇ ਵੇਖੋ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕਿਤਨਾ ਅਸੰਗਤ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ, ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਵਰਨਣ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਦੂਜੇ, ਜੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਾਮਾਤੀ ਜੋਗੀਆਂ (ਸਿੱਧਾਂ), ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਅਤੇ “ਇੰਦਰ” ਵਰਗੇ “ਅੱਯਾਸ਼” ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਠਾਕੁਰ (ਸਵਾਮੀ, ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵ) ਹਨ ? ਕੀ ਇੰਦਰ ਦੇਵਤਾ, ਜਿਸ ਦੇ, ਗੌਤਮ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਪਤਿਬਰਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਛੱਲ ਕਰਕੇ ਵਿਭਚਾਰ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਸਰਾਪ ਕਾਰਨ, ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਭੰਗਾਂ (ਯੋਨੀਆਂ) ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪੈ ਗਏ ਸਨ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਬ੍ਰਹਮ-

ਗਿਆਨ, ਤੱਤ-ਵੇਤਾ ਤੇ ਇੱਕ ਅਕਾਲ-ਪੁਜਾਰੀ ਦਾ ਠਾਕੁਰ, ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇੰਦਰ ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ **ਅਪ੍ਰਸੰਸਕ** ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਉਂ ਆਇਆ ਹੈ :—

(ੳ) **ਸਹੰਸਰ ਦਾਨ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰ** ਰੋਆਇਆ ॥ (ਗੁ: ਨਾਨਕ, ਪੰ. 953)

(ਅ) ਗੋਤਮ ਨਾਰਿ, ਓਮਾਪਤਿ ਸ੍ਵਾਮੀ ॥

ਸੀਸੁ ਧਰਨਿ, ਸਹਸ ਭਗ ਗਾਮੀ ॥ (ਰਵਿਦਾਸ, ਪੰ-710)

ਹੋਰ, ਵੇਖੋ : ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ “ਠਾਕੁਰ” ਪਦ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ:—

ਮਹਾਂ ਕੋਸ਼ (ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਜੀ ਨਾਭਾ) ਅਨੁਸਾਰ “ਠਾਕੁਰ” ਪਦ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗਲਤ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਇੰਦਰ ਆਦਿ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਅਸੰਗਤ ਅਰਥ ਕਰ ਮਾਰੇ ਹਨ, ਦੇ ਇਉਂ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ :—

(ੳ) ਠਕੁਰ : ਦੇਵਤਾ, ਪੂਜਯ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵਤਾ,

“ਕਵਿ ਕਲਯ **ਠਕੁਰ** ਹਰਿਦਾਸ ਤਨੈ.....। (ਸਵੈਯੇ ਮ: ਪੰਜਵਾਂ ਕੇ)

ਅਰਥ ਹਨ”—ਹਰਿਦਾਸ ਦੇ ਤਨਯ (ਪੁੱਤ੍ਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਕਵਿ ਕਲਯ ਦੇ ਪੂਜਯ ਇਸ਼ਟ ਹਨ ।

(ੲ) ਸ੍ਵਾਮੀ ਰਾਜਾ, (ੳ) ਰਾਜ ਪੂਤਾਂ ਦੀ ਖਾਸ ਪਦਵੀ ।

(ਅ) ਠਕੁਰ (ਦੇਖੋ ਠਾਕੁਰ)—“ਠਾਕੁਰ ਸਰਬੇ ਸਮਾਣਾ ॥ ਸ੍ਰੀ, ਮ: 5)

ਨੋਟ—ਵੇਖੋ, ਏਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪ “ਠਾਕੁਰ” ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪਰਮ ਹਸਤੀ ਜੋ ਸਾਰੇ, ਸਭ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਜੋ ਪੁਰਖ (ਵਿਆਪਕ) ਹੈ। ਕੀ ਕੋਈ ਕਲਪਤ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ? ਉਹ ਤਾਂ ਨਿਰੰਕਾਰ, ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਜੂਨੀ ਤੇ ਸ੍ਵੈਭੈ ਹੈ ।

(ੳ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਕੁਲ 5954, ਸਲੋਕ, ਛੰਦ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਆਦਿ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ **2218** ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਰਚਿਤ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 250 ਕੁ ਵੇਰ ਠਾਕੁਰ (ਜਾਂ ਠਾਕੁਰ) ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਹਰ ਥਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ-ਭਾਵ ਹਨ—**ਮਾਲਿਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ** । ਕੇਵਲ ਵੀਚਾਰ-ਅਧੀਨ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਸ਼ਬਦ—“**ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰਿਆ ਬਚਨ ਤੁਹਾਰੇ**” ਵਿਚ ਠਾਕੁਰ ਪਦ ਤੋਂ ਸੰਕੇਤ ਜਾਂ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ਿਵਜੀ, ਸਿੱਧ, ਮੁਨੀ ਤੇ ਇੰਦਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਿਆ ? ਡਾ: ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਵੇਂ “**ਠਾਕੁਰ ਉਸਤਤੀ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ-ਉਸਤਤੀ ਲੈ ਲਿਆ ?** ਏਡਾ ਵੱਡਾ ਭੁਲੇਖਾ-ਪਾਉ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਐਨ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ (ਉਲਟ) ਗਲ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿ ਗਏ ?

ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ (ਉਕਤਿ ਬਿਲਾਸ) ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ

ਲੇਖ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੀ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ (ਪਹਿਲਾ) ਜਿਸ ਦੇ 231ਵੇਂ ਅੰਕ ਉਤੇ “ਦੇਹਿ ਸ਼ਿਵਾ ਬਰ ਮੋਹਿ ਇਹੈ...1 ਵਾਲਾ ਭੁਲੇਖਾ-ਪਾਉ ਸਵੈਯਾ

ਅੰਕਿਤ ਹੈ, ਦਾ ਸਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਸੰਗਤਾਂ ਆਪ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲੈਣ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਕੂੜੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨਹੋਣੀਆਂ ਵਾਰਤਾਵਾਂ, “ਮਰਦ ਅਗੰਮੜੇ ਤੇ ਸਾਹਿਬਿ ਕਮਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮੜੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਖੇਪਤਾ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਚੰਡੀ ਤੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨਾਲ ਲੜੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਂ ਜੁੱਧਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸੰਖੇਪ ਮਾਤ੍ਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਸੁਹਿਰਦ ਤੇ ਵੀਚਾਰ-ਸ਼ੀਲ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕੂੜੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਕਲੇਜਾ ਥੰਮ੍ਹ ਕੇ ਸਰਵਨ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ :—

1. ਮਹਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਕੰਨ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਮਧ ਤੇ ਕੈਟਭ ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਭਗਵੰਤ ਵਿਰੁਧ ਹੀ ਜੁੱਧ ਛੇੜ ਲਿਆ, ਜੋ **5000 ਸਾਲ ਤੱਕ ਚਲਦਾ** ਰਿਹਾ। ਆਖਰ ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਰੀਝ ਕੇ ਮਹਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਵਰ ਮੰਗਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੀਸ ਮੰਗ ਲਏ। ਦੋਵਾਂ ਦਾਨਵਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਬਚਨ ਪਾਲਣ ਹਿਤ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਚੱਕ੍ਰ ਨਾਲ ਕਟਵਾ ਲਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਦੇਵ ਲੋਕ ਵਿਚ ਰਾਜ ਅਸਥਾਪਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਈ। (ਟਿੱਪਣੀ-ਪਾਠਕ ਜੀ ! ਜ਼ਰਾ ਵੀਚਾਰੋ ਕਿ ਸੀਸ ਵਾਰਨ ਵਾਲੇ ਦੈਂਤ ਮਹਾਨ ਹੋਏ ਜਾਂ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ ਉੱਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਵੱਢਣ ਵਾਲਾ “ਮਹਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ?”

2. ਤ੍ਰੇਤਾ ਜੁਗ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦੈਂਤ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਇੰਦਰ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਵਿੱਚੋਂ ਭਜਾ ਦਿੱਤੇ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉੱਤੇ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇਵੀ ਚੰਡਿਕਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੈਂਤ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਲਈ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਆਈ। ਦੈਂਤ ਦੀ ਫੌਜ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 45 ਪਦਮ (**4 ਕ੍ਰੋੜ 50 ਲੱਖ ਅਰਬ**) ਸੀ (ਨੌਟ-ਸਾਡੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਵਧੀ ਆਬਾਦੀ ਏਸ ਵੇਲੇ 5 ਅਰਬ ਹੈ। ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲੋਂ **ਨੱਬੇ ਲੱਖ ਅਰਬ ਗੁਣਾਂ ਵੱਧ ਹੋਈ**)। ਦੱਸੋ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੂੜੀ ਕਲਪਨਾ ਤੇ ਗਪੜਾ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਚੰਡਿਕਾ (ਚੰਡੀ) ਦੇਵੀ (ਪਾਰਬਤੀ) ਇਕੱਲਿਆਂ ਹੀ ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਫੌਜ ਸਮੇਤ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ ਅਤੇ ਇੰਦਰ ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ, ਸੁਰਗ ਦੀਆਂ ਨੇਅਮਤਾਂ ਮਾਨਣ ਲਈ, ਸੁਰਗ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪ ਲੋਪ ਹੋ ਕੇ ਕੈਲਾਸ਼ ਪ੍ਰਬਤ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਸ਼ਿਵਜੀ ਪਾਸ ਜਾ ਬਿਰਾਜੀ। ਇਸ ਜਿਤ ਉਪ੍ਰੰਤ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਚੰਡੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਜੱਗ ਕੀਤੇ ਤੇ ਵੇਦ-ਪੜ੍ਹੇ :—

‘ਯਾਤੇ ਪ੍ਰਸਨ ਭਏ ਹੈ ਮਹਾਮੁਨ, ਦੇਵਨ ਤੇ ਤਪ ਮੈ ਸੁਖ ਪਾਵੈ।

ਜੱਗਯ ਕਰੈ, ਇਕ ਬੇਦ ਰਰੈ, ਭਵ ਤਾਪ ਹਰੇ, ਮਿਲੇ ਧਿਆਨਹਿ ਲਾਵੈ।

ਝਾਲਰ ਤਾਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਉਪੰਗ, ਰਬਾਬ ਲੀਏ ਸੁਰ ਸਾਜ ਮਿਲਾਵੈ।

ਕਿੰਨਰ ਗੰਧ੍ਰਬ ਗਾਨ ਕਰੈ, ਗਨਿ ਯੱਛ ਅਪੱਛਰ ਨਿਰਤ ਦਿਖਾਵੈ। (54)

ਸੰਖਨ ਕੀ ਧੁਨ, ਘੰਟਨ ਕੀ ਕਰਿ, ਫੂਲਨ ਕੀ ਬਰਖਾ ਬਰਸਾਵੈ।

ਆਰਤੀ ਕੋਟਿ ਕਰੈ ਸੁਰ-ਸੁੰਦਰਿ, ਪੇਖ ਪੁਰੰਦਰ (ਇੰਦ੍ਰ) ਕੇ ਬਲਿ ਜਾਵੈ।

ਦਾਨ ਤਫਨ ਦੇ ਕੈ ਪ੍ਰਦੱਛਨ, ਭਾਲ ਮੈ ਕੁੰਕਮ ਅੱਛਤ ਲਾਵੈ ।

ਹੋਤ ਕੁਲਹਾਲ ਦੇਵ ਪੁਰੀ, ਮਿਲਿ ਦੇਵਨ ਕੇ ਕੁਲਿ ਮੰਗਲਿ ਗਾਵੈ । (55)

ਨੋਟ :—ਕਈ ਭੋਲੇ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਡੋਰਿਆਂ, ਚੇਲਿਆਂ ਬਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋ: ਕਮੇਟੀ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰੀ ਮਰਯਾਦਾ ਤੋਰਨ ਵਾਲੇ “ਸੰਤ, ਮਹੰਤ” ਜੀ ਛੈਣਿਆਂ, ਚਿਮਟਿਆਂ, ਘੜਿਆਲਾਂ ਤੇ ਸੰਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ੋਰ ਵਿੱਚ, ਲਹਿਰਾ ਲਹਿਰਾ, ਆਰਤੀ ਸਮੇਂ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਅਸੰਗਤ ਸਵੈਯਾ, ਉਸ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਸਾਰੇ ਅਡੰਬਰ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਿੱਤ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦੁਖਾਂਤ ਤੇ ਖਿਲਵਾੜ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

(3) ਚੰਡੀ ਦਾ ਤੀਜਾ, ਚੌਥਾ ਤੇ ਪੰਜਵਾਂ ਜੁੱਧ ਸੰਭ ਨੈਸੰਭ ਅਤੇ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੇ ਸੂਰਮੇ ਦੈਂਤਾਂ— ਚੰਡ ਮੰਡ ਅਤੇ ਰਕਤ ਬੀਜ—ਨਾਲ ਹੋਇਆ । ਸਭ ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀ ਇੱਕੋ ਹੈ ਕਿ ਦਾਨਵਾਂ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਸਮੇਤ, ਸੁਰਗੋਂ (ਦੇਵ ਲੋਕੋਂ) ਮਾਰ ਭਜਾਇਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੈਲਾਸ਼ ਪ੍ਰਬਤ ਉੱਤੇ ਬਿਰਾਜ ਰਹੀ ਪਾਰਬਤੀ ਪਾਸ ਪਨਾਹ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ । ਉਹ ਸ਼ਿਵਾ, ਚੰਡਿਕਾ ਤੇ ਜਗਮਾਤ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਜੁੱਧ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਉੱਤਰੀ ਅਤੇ ਹਮਲਾਆਵਰ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਰਾਜੇ, ਇੰਦ੍ਰ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਦਿੱਤਾ । ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅੱਸੀ ਪਿੱਛੇ ਕਰ ਆਏ ਹਾਂ, ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਕਿ “ਜੱਗ ਦੀ ਮਾਤਾ, ਭਵਾਨੀ, ਚੰਡੀ, ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਧਰਮ-ਧੁੱਜਾ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਵਰ ਦਾਤੀ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇਵੀ, ਸਦਾ ਰਾਜੇ ਇੰਦ੍ਰ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਖੁੱਸਿਆ ਸੁਰਗ ਵਾਪਸ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ? ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇੰਦਰ ਨੇ ਅੱਜ ਤਕ ਕੇਹੜਾ ਕੰਮ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੀ ਸਵਾਰਿਆ ਹੈ ? ਆਪ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :—

“ਅਸਾਡੇ ਅਨੇਕ ਗੁਰ ਭਾਈਆਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਣੇ ਬਿਨਾ ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੇਵੀ ਦਾ ਪੂਜਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜਦ ਆਪ “ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਾ” ਸਰਨਾਮੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਪੜ੍ਹੋਗੇ, ਤਾਂ ਬਿਨਾ ਸੰਸ਼ੇ ਮੰਨ ਲਵੋਗੇ ਕਿ ਦੇਵੀ ਪੂਜਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਥਾ ਕਲਪਿਤ ਹੈ ।”—(ਗੁਰਮਤ ਮਾਤੰਡ—ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਸ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪੰਨਾ 597 ਤੋਂ 549 ਤੱਕ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹਰੇਕ ਗੁਰਸਿਖ ਲਈ ਵਾਚਣ ਵੀਚਾਰਨ ਯੋਗ ਹੈ ।) —“ਫੇਰ ਜਿਸ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਝਾੜੂ ਬਰਦਾਰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਤਦ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸੀ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਆਸ਼ਯ ਤੋਂ ਵਿਰੁੱਧ ਔਰ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਕਰਦੇ ? ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਰਥ ਪੜ੍ਹੇ, ਉਹ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ “ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ” ਦੇ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

“ਨਾਮ ਸਭ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਦੇਵ ਹੈ, ਕੋਈ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਮਨਾਂਵਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਸ਼ਿਵਾਂ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਗਣੇਸ਼ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ; ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸਤਿਨਾਮ ਨੂੰ ਅਰਾਧਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਭ ਵਿਘਨ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂਤੇ “ਸਤਿਨਾਮੁ” ਦਾ ਮੰਗਲਾਚਾਰ ਆਦਿ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।” ਜੇ ਦਸਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵੀ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਕੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੂਜਯ ਦੇਵੀ ਬਾਬਤ ਐਸਾ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਸੇ ?”

ਨੋਟ :—ਇਸ ਉਪ੍ਰੰਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਖੇ ਘੱਟਿਆ, ਪ੍ਰਸੰਗ : ਇਕ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਭੈਰੋ ਦੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਨੱਕ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ “ਦਬਿਸਤਾਨੇ ਮਜ਼ਾਹਬ” (ਮੌਹਸਨ ਫਾਨੀ) ਵਿੱਚੋਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਖੇਪਤਾ ਹਿਤ ਇਥੇ ਸਾਰਾ ਲਿਖਣੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।)

“ਇਸ ਚੱਲੇ ਹੋਏ ਦੇਵੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਮੁਨਾਸਬ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਭਾਈਆਂ ਨਾਲ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਦੇਵੀ ਬਾਬਤ ਕਰੀਏ :—

“ਪਿਆਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੰਥੀਓ ! ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਇਹ ਵੀਚਾਰੋ ਕਿ ਦੇਵੀ ਕੌਣ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੀ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਿਮਾਲਯ ਦੀ ਬੇਟੀ ਸੀ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਪਾਰਬਤੀ, ਗਿਰਿਜਾ, ਭਵਾਨੀ ਆਦਿ ਹਨ, ਉਸ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਹਿਮਾਯਤ ਵਿੱਚ ਦੈਂਤਾਂ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਕਈ ਵੇਰ ਰਾਜਗੱਦੀ ਮੁੜ ਦਿੱਤੀ; ਅਤੇ ਇੰਦ੍ਰ ਉਹ ਦੇਵਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਅਪਸਰਾਂ ਦਾ ਨਾਚ ਔਰ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਦਾ ਹੋਇਆ ਐਸਾ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਔਰ ਪੁਰਾਣਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ੀ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸਦੇ ਭਜਨ ਅਤੇ ਤੱਪ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਲੁਚੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨ ਭੇਜੀਆਂ ਹੋਣ, ਔਰ ਉਹ ਖੁਦ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਭਚਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਜਿਹੀ ਕਿ ਅਹਲਯਾ (ਗੋਤਮ ਰਿਖੀ ਦੀ ਪਤਨੀ) ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ, ਐਸੇ ਵਿਭਚਾਰੀ ਅਤੇ ਕੁਕਰਮੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਕੇ ਦੇਵੀ ਨੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਕੀ ਸੁਖ ਦਿੱਤਾ ? ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਰਾਜ ਲੈ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ?

“...ਕਈ ਮੰਤਰੀ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਿਮਾਲਯ ਦੀ ਬੇਟੀ ਅਥਵਾ ਅਸ਼ਟ ਭੁਜੀ ਆਦਿਕ ਸਰੂਪ ਵਾਲੀ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੂਜਦੇ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਜੋ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਸੀਂ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ ਜਾਂ ਅਭਿੰਨ ? ਜਾਂ ਜੜ੍ਹ ਹੈ ਚੇਤਨ ? ਔਰ ਅਨਿੱਤ ਹੈ ਵਾ ਨਿੱਤ ? ਜੇ ਨਿੱਤ ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਅਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਜਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਨਿਸਚਯ ਕਰੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਓਅੰਕਾਰ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਏਕਾ ਲਾਇਆ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਉੱਪਰ ਹੜਤਾਲ ਦੇ ਫਿਕਰ ਵਿੱਚ ਹੋ, ਔਰ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਘੱਤਤ ਹੋ, ਔਰ ਜੋ ਦੇਵੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੀ

ਸ਼ਕਤੀ ਮਾਤ੍ਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦੇਵੀ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਭਿੰਨ ਪੂਜਣਾ ਭੀ ਮਹਾ ਅਗਿਆਨ ਤੇ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ ।"

"ਜੇ ਦੇਵੀ ਕੋਈ ਜੜ੍ਹ ਔਰ ਅਨਿੱਤ ਪਦਾਰਥ ਹੈ ਤਾਂ ਭੀ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ । ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਯੋਗ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ।" (ਗੁਰਮੱਤ ਮਾਰਤੰਡ ਪੰ-597-598)

ਸਿੱਟਾ :—ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਪਾਓ ਭਰ ਲੂਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅੱਧ ਛਟਾਂਕ ਆਟਾ ਮਿਲਾ ਲਈਏ, ਤਾਂ ਲੂਣ ਦਾ ਪਿੰਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਰੇ ਲੂਣ ਦਾ ਪਿੰਨਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ । ਇਹੀ ਸੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਤੇ ਦੇਵੀ-ਪੂਜਕ ਸ਼ਾਕਤ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਰੇ ਝੂਠੇ ਤੇ ਕਾਲਪਨਿਕ, ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਲੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸ਼ਾਮ (ਸਯਾਮ) ਆਦਿ ਤਾਤ੍ਵਕ ਤੇ ਸ਼ਾਕਤ (ਮਾਸ, ਮਦਰਾ ਤੇ ਮੈਥਨ ਦੇ ਹਾਮੀ) ਕਵੀ "ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ" ਤੇ "ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਯਾਨ" ਆਦਿ ਰਚਨਾਵਾਂ ਉੱਪਰ "ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ" ਆਦਿ ਮੰਗਲਾ-ਚਰਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਚੁਸਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ, ਮਾਸੂਮ ਸਿੱਖ ਇਹਨਾਂ ਰਚਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਤ-ਮੰਨ ਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਇਲ ਅਥਵਾ ਦੇਵੀ ਭਗਤ ਤੇ ਸ਼ਾਕਤ ਹੋ ਜਾਣ ।

ਇਹ ਕਵੀ ਆਪਣੇ ਇਸ ਨਾਪਾਕ ਮਨਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸਫਲ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਹ ਗਲ ਡਾਕਟਰ ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਡਾ: ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗਿ: ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਪ੍ਰੋ: ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਦਮ' ਆਦਿ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਫੈਲਾਏ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫੱਸ ਜਾਣ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਗਲੇਫ ਲੈਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਮਾਰੂ ਅਸਰ ਘਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਸ਼ਾਕਤ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲੈਣ ਉਪ੍ਰੰਤ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਾਈ ਸ਼ਾਹਿਬ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਹੋਰ ਹੋਰ ਅਰਥ-ਭਾਵ ਕੱਢ ਲੈਣ ਤੇ Interpretation ਕਰ ਲੈਣ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ । ਇਸ ਅਤਿ ਖਤਰਨਾਕ ਤੇ ਮਾਰੂ ਸਮਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਬੁਰੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਬੁਰੇ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਿੱਚ ਹੈ; ਭਾਵ, ਉਹਨਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਉੱਤੇ ਪਰਖੀਆਂ ਜਾ ਕੇ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਉੱਤਰਦੀਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨਾ ਮੰਨਣ ਨਾਲ ਕੀ ਬੁਝਦਾ ਹੈ ? ਕਿੱਥੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਗੁਰਮਤਿ ਉਜਾਗਰ ਹੋਣੋਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ? To err on the right side (ਠੀਕ ਪਾਸੇ ਭੁੱਲ ਕਰਨ) ਵਾਲਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ, ਨਿਰੋਲ ਤੇ ਨਿਆਰਾ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਵਰਨਾ ਬਿਪਰ-ਸੰਸਾਰ ਸਾਡੇ ਖਾਲਸ-ਪਨ ਨੂੰ ਇੰਨਾਂ ਧੁੰਦਰਾ ਤੇ ਰੂਪੋਂ ਕਰੂਪ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਅਸਲ ਤੇ ਨਕਲ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਤੇ ਪਛਾਣ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਬਿਪਰ-ਸੰਸਾਰ ਸਿੱਖ-ਧਰਮ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਐਸੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਤਾੜ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਡੇ "ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ" ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਜ ਆਪੋ ਹੀ ਸਹਿਲ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਤੁਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ ਇਕ ਅਖਾਣ ਹੈ : ਮਨ ਚਿ: ਮੇ ਸਰਾਇਮਵ ਤੰਬੂਰਾਇ ਮਨ ਚਿ: ਮੇ ਸਰਾਯਦ ?

(ਮੈਂ ਕੁੱਛ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਤੰਬੂਰਾ ਹੋਰ ਹੀ ਕੁੱਝ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ) ਕੁਝ ਇਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰਮੱਤ-ਸਿਧਾਂਤ ਸੂਰਜਵੱਤ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੇਧ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੇ “ਤੰਬੂਰਾ ਵਿਦਵਾਨ” ਉਸ ਦੇ ਐਨ ਉੱਲਟ ਵਿਰੋਧੀ ਸੁਰ ਅਲਾਪ ਰਹੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਠਾਕੁਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਮੰਨ ਕੇ ਉਸਤਤਿ-ਕਰਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਵਾਚਣ “ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਿਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ 135ਵੇਂ ਟ੍ਰੈਕਟ “ਸਿੱਖ ਦਾ ਨਿਆਰਾਪਨ” ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਕੁੱਝ ਕੁ ਬਹੁ-ਮੁੱਲੇ ਹਵਾਲੇ :—

(ੳ) ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ਼ ਨ ਕੋਈ ॥ ਅਵਰ ਨ ਦੀਸੈ ਏਕੋ ਸੋਈ (ਮ: ੩)

(ਅ) ਭੰਡਹੁ ਹੀ ਭੰਡ ਉਪਜੈ ਭੰਡੈ ਬਾਝ ਨ ਕੋਇ ॥

ਨਾਨਕ, ਭੰਡੈ ਬਾਹਰਾ, ਏਕੋ ਸਚਾ ਸੋਇ (ਮ: ੧, ਵਾਰ ਆਸਾ)

(ੲ) “ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੋਂ ਵਖਰਾ ਕੋਈ ਸ਼ਿਵ ਜੀ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਪਾਰਬਤੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਬਲਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ :—

“ਗੁਰੁ ਈਸਰੁ, ਗੁਰੁ ਗੋਰਖੁ ਬਰਮਾ, ਗੁਰੁ ਪਾਰਬਤੀ ਮਾਈ ॥” (ਜਪੁਜੀ)

(ਸ) “ਜੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਅਕਾਲ ਅਥਵਾ ਮੌਤ-ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੂਨੀ ਅਥਵਾ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਉਹ ਆਕਾਰ (ਸਰੀਰ) ਮਿਥਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦੀ ਮੂਰਤੀ (ਬੁਤ) ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ ਅੰਦਰ ਪੱਥਰ ਦੇ ਬਣੇ ਠਾਕੁਰਾਂ (ਬੁੱਤਾਂ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਖੰਡਨ ਬੜੀ ਬੇਕਿਰਕੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਠਾਕੁਰ (ਨਿਰੰਕਾਰ) ਤਾਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਪੈਰੀ ਪੈਣਾ ਫੋਕਟ ਤੇ ਨਿਸਫਲ ਕਰਮ ਹਨ :

ਜੋ ਪਾਥਰ ਕਉ ਕਹਤੇ ਦੇਵ ॥ ਤਾਂ ਕੀ ਬਿਰਥਾ ਹੋਵੈ ਸੇਵ ॥

ਜੋ ਪਾਥਰ ਕੀ ਪਾਈ ਪਾਇ ॥ ਤਿਸ ਕੀ ਘਾਲ ਅਜਾਈ ਜਾਇ ॥

ਠਾਕੁਰ ਹਮਰਾ ਸਦ ਬੋਲੰਤਾ ॥ ਸਰਬ ਜੀਆ ਕਉ ਪ੍ਰਭੁ ਦਾਨੁ ਦੇਤਾ ॥

ਅੰਤਰਿ ਦੇਉ ਨਾ ਜਾਨੈ ਅੰਧ ॥ ਭ੍ਰਮ ਕਾ ਮੋਹਿਆ ਪਾਵੈ ਫੰਧੁ ॥

ਨ ਪਾਥਰੁ ਬੋਲੈ ਨਾ ਕਿਛੁ ਦੇਇ ॥ ਫੋਕਟ ਕਰਮ ਨਿਹਫਲ ਹੈ ਸੇਵ ॥ (ਭੈਰਉ ਮ: 5)

ਪ੍ਰੋ: ਮਹਬੂਬ ਜੀ ਦਾ ਅਹਿਮ ਹਵਾਲਾ

“ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ” ਅਤੇ “ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਿਆਨ” ਆਦਿ ਸੰਦਿਗਧ (ਸ਼ੱਕੀ) ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਨ ਮੰਨਣ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਖਾਲਸ ਪੰਥ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵਿੱਚੋਂ ਨ ਹੀ ਕੁਝ ਘੱਟਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਪੰਥ ਦੇ ਦੋਖੀਆਂ ਨੂੰ ਐਸੀਆਂ ਅਨੁਚਿਤ ਲਿਖਤਾਂ ਲਿਖਣ ਦਾ

ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੂਸਰੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨ ਲੈਣ ਨਾਲ ਪੰਥ ਬੜਾ ਕਸੂਤਾ ਫੱਸ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਉੱਜਲ ਤੇ ਅਮਰ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਆਭਾ ਤੇ ਨਿਰਮਲਤਾ ਹੀ ਗਵਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ “ਮਹਬੂਬ”, ਐਮ. ਏ. (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ) ਨੇ ਵਡੀ ਖੋਜ ਉਪ੍ਰੰਤ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ “ਸਹਿਜੇ ਰਚਿਉ ਖਾਲਸਾ ਵਿੱਚ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਿਆਨ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਕਿਉਂ ਬਾ-ਦਲੀਲ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ :—

(ੳ) (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ) ਮਿਲਾਵਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਤਾਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਮਲ ਬਹੁਤੀਵਾਰ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ॥ ਇਹ ਅਮਲ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਤੇ ਈਰਖਾਲੂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਉੱਤੇ ਹੋਇਆ” (ਪੰ-693)

(ਅ) ਕਪਟੀਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਾਵਟ ਕੀਤੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਅਮਲ ਦੀ ਨਿਰਮਲ ਨੁਹਾਰ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਝੂਠੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਜੋੜਨ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਮਾਸੂਮ ਯਕੀਨ, ਹਰ ਕੋਹਝੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਜੀਅ ਆਇਆਂ ਆਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਜੇ ਹਜ਼ੂਰ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ) ਪੁਰਾਤਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਬੋਧ ਆਪਣੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਇੰਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸੁਹਜ, ਜੀਵਨ ਰਸਕਿਤਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਅਤੇ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸਰਬੋਤਮ ਦਰਜਾ ਰਖਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਾਹਿਬ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਰਖਦੇ ਹੋਣ, ਪਰ, ਚੰਦ ਅਵਤਾਰ ਵਰਗੀਆਂ ਮਹੱਤਤਾ-ਰਹਿਤ ਕਥਾਵਾਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਚੰਦ, ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਪੌਰਾਣਿਕ ਸਾਹਿਤ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਨਹੀਂ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਅਗਿਆਨ-ਵੱਸ, ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਉਨੀਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਮਿਥ ਲਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੱਚੇ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਮਿਥ (myth) ਹੈ। (ਪੰਨਾ-753)

(ਸ) “ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਿਆਨ” ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਕਹਿਰੀ ਅਤੇ ਸੁਸਤ ਚੇਤਨਾ-ਗਤੀ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਉਲਾਰੂ ਕਾਮ-ਜਜ਼ਬੇ ਨੂੰ ਇੰਝ ਅਤਿ ਕਥਿਤ ਕਰੂਪਤਾ ਨਾਲ ਗੁਣਾਂ ਕਰਨ (ਵਧਾਉਣ) ਵਾਲਾ ਵਤੀਰਾ ਜਿੱਥੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਸਰਾਸਰ ਝੂਠਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਅਣ-ਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਬੇਸਮਝ ਹੈ। (ਪੰ-755)

(ਹ) “ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ” ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਰਚਨਾ ਦੇ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕਲਿਆਨਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ...। ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ “ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਿਆਨ” ਵਰਗੀ

ਅਸਲੀਲਤਾ ਭਰੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਉੱਚਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ :—

“ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀ ਹਮ ਪਰ ਜਗ ਮਾਤਾ । ਗ੍ਰੰਥ ਕਰਾ ਪੂਰਨ ਸੁਭਾਰਾਤਾ 402 405 ਅਤੇ “ਮਨ ਬਾਛਤ ਫਲ ਪਾਵੈ ਸੋਈ । ਦੁਖ ਨ ਤਿਸੈ ਬਿਆਪਤ ਕੋਈ 403/405 ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ “ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ”, ਰਾਮਾਵਤਾਰ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਆਦਿ ਦੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ, ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।.....ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਚਨਾਵਾਂ ਕੇਵਲ ਕਾਵਿ-ਰੱਸਕਿਤਾ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਰਚਨਾਵਾਂ ਕਵੀ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਹ ਰਚਾਵਾਂ ਕਵੀ ਦੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ, ਬਤੌਰ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । (ਪੰ-758)

- (ਕ) ਜੇ ਚੌਥੀਸ ਅਵਤਾਰ ਅਤੇ ‘ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ’ ਵਿਚ ਕਵੀ ਆਪਣੀ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ‘ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ (608) ਵਿੱਚ “ਦੇਵੀ ਜੀ ਕੀ ਉਸਤਿਤ” ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ ਉਸੇ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ “ਦੇਵੀ ਦਾ ਕੀ ਸਥਾਨ ਤੇ ਸਰੂਪ ਹੈ ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਦੇਵੀ ਉਸ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਰਖਦੀ ਹੈ ।
- (ਖ) ...ਇਹ ਸਚਾਈ ਐਨੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ (ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਪੰ-758) ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵੀ ਅਚੇਤ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਤੁਬਕਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਇਸ ਮਨੋਤ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਇਹਨਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਖਲੋਤੇ ਹਨ, “ਦੇਹ ਸ਼ਿਵਾ ਬਰ ਮੋਹਿ ਇਹੈ” ਵਿੱਚ “ਸ਼ਿਵਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਪਾਰਬਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ, ਕਰਦੇ ਹਨ; ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ “ਸ਼ਿਵਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਪਾਰਬਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ।
- (ਗ) ਮਹਾਨ ਲੇਖਕਾਂ (ਜਿਵੇਂ ਕਾਲੀ ਦਾਸ, ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਅਤੇ ਡੀ. ਐਚ. ਲਾਰੰਸ ਆਦਿ) ਦਾ ਨੰਗੇਜਵਾਦ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਲੌਕਿਕ ਸੁਹਜ ਦੇ ਦਰਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਪਰ, “ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਿਆਨ” ਦਾ ਨੰਗੇਜਵਾਦ, ਕਰੂਪ ਤੇ ਉਲਾਰ ਕਾਮ-ਰੁੱਚੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਪੱਖ ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ । ਜਦੋਂ ਕਾਮ-ਰੁੱਚੀਆਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਸ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕਤਾ ਤੇ ਕਲਪਨਾ-ਬ੍ਰੀਕੀ ਨ

ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਚਾਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਲੇਖਕ ਦਾ ਸ੍ਰੋ. (ਆਪਣਾ ਆਪ) ਉਹਨਾਂ ਕਾਮ-ਰੁਚੀਆਂ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਹੈ।

(ਘ) "ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਿਆਨ" ਦੇ ਫਰਜ਼ੀ ਕਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤਿਕ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਅੰਸ਼, ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਬਸ, ਕਵੀ ਦਾ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਆਪਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਅੰਗ-ਰਸ' ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੀਵੇਂ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਲੁਕੀ ਈਰਖਾ-ਵੱਸ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਘਟੀਆ ਚਿਤ੍ਰ ਬਣਾ ਕੇ ਬਦਲਾ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ,...। ਕਵੀਆ ਜਾਂ ਕਵੀ ਦਾ ਬੀਮਾਰ ਆਪਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਭਚਾਰਨਾਂ ਦੀ ਨਗਰੀ ਦਰਸਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ; ਕਿਉਂਕਿ ਕਲਪਨਾ ਨਵੀਨਤਾ ਅਤੇ ਬਾਰੀਕੀ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਸ਼ਰਾਰਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਰਾਰਤ ਹੀ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਉੱਚੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਖਬਰਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। (ਪੰ-760)

ਨੋਟ :—ਪ੍ਰੋ: ਮਹਿਬੂਬ ਜੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ "ਮਹਿਜੇ ਰਚਿਓ ਖਾਲਸਾ" ਦਾ "ਬਿਪਰ ਸੰਸਾਰ" (ਛੇਵੀਂ ਕਿਤਾਬ) ਵਾਲਾ ਭਾਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਘੋਖਣ ਦੀ, ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕ ਜੀ, ਆਵੱਸ਼ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਕਪੋਲ ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸੱਚ ਤੇ ਝੂਠ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਨਿਰਮਲ ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਰੋਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਣ।

"ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ" ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਦੋ ਰਾਵਾਂ ਨਹੀਂ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਿਸੇ ਚਤੁਰ, ਕਪਟੀ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਦੋਖੀ ਨੇ 20 ਸਤੋਤ੍ਰ (201 ਤੋਂ 220) ਦੇਵੀ ਦੇ ਪਾ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ "ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ" ਦੀ ਬਾਕੀ ਰਚਨਾ ਨਾਲ ਦੂਰ ਦਾ ਵੀ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਇੱਕ ਇਕੱਲਾ ਸਬੂਤ ਹੀ ਇਹ ਸੱਚ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ ਕਿ "ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ" ਕਿਵੇਂ ਸੰਦਿਗ਼ਦ (ਸ਼ੱਕੀ) ਬਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਐਸੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋ: ਮਹਿਬੂਬ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਵਡੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਰਖਦਾ ਤੇ ਸੋਧ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਇਹ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਹੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਹਨ; ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ (ਚੰਡੀ ਵਾਲੇ ਕੱਬਿਤਾਂ ਨੂੰ ਛਡਕੇ), ਸਵੈਯੇ 33, ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ ਅਤੇ ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ।

ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਭੁਲਣਾ ਕਿ---

"ਸਰਬ-ਕਾਲੀ ਤੇ ਸਰਬ-ਦੇਸੀ ਭਾਵਕ-ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਸਹਿਵਾਸ ਦਾ ਅਲਮ-ਬਰਦਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਆਪਣੀ ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਸਤਿ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਸਫਲ, ਸੁਖਦਾਈ ਤੇ ਰਹੱਸਮਈ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕੁਲ ਮਖਲੂਕ ਨੂੰ, ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਆਦਰਸ਼ਕ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦੀ ਰਮਜ਼ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਲੜ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਬਿਧਾ ਕੇ ਦੂਈ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਹਉਮੈ ਹੀ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੇ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕਲਿਆਣ "ਇੱਕ ਓਅੰਕਾਰੀ" ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਧੁਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾਉਣ

ਵਿੱਚ ਹੈ। ਦੂਈ ਅਥਵਾ “ਦੂਜਾ ਭਾਵ” ਦੋਜ਼ਖ ਹੈ—(The other is hell)। ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਠਾਕੁਰ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਦੇਵੀ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:—
“ਏਕੋ ਸੇਵੀ (ਸੇਵੀ), ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ॥” (ਪੰ-1136)

ਭਰਵਾਰਥ-ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸੇਵਦਾ (ਸਿਮਰਦਾ) ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਉਸ ਤੁਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ (ਅਤੇ ਸਦਾ, ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹਾਂ—
“ਏਕੋ ਹੈ, ਭਾਈ ਏਕੋ ਹੈ ॥ ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ਏਕੋ ਹੈ ॥” ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਹਾਰਾਜ ਵੀ, ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਸੱਜਣ ਸੂਰੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਏਸੇ ਭਾਵ ਦਾ ਅਮਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ:—

“ਪੂਜਾ ਅਕਾਲ ਕੀ, ਪਰਚਾ ਸਬਦ ਕਾ, ਦੀਦਾਰ ਖਾਲਸੇ ਕਾ।”

ਐਸੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸੋਧ-ਬਖਸ਼ ਪੈਗਾਮ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੁੰਦਿਆਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਬਦਕਿਸਮਤ ਰਾਹੀ, ਗੁਰਮੱਤ ਦੇ “ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਗਾਡੀ ਰਾਹ” ਤੋਂ ਉੱਖੜ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ “ਧੁਰ ਦਰਗਾਹੋਂ” ਮਾਰੇ ਦਾ ਕੀ ਇਲਾਜ? ਅਤੇ ਜੋ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰੇ ਕਿ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂਦੇਵ ਆਪਣੀ ਹਵਾਲੇ ਵਾਲੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਥਾਂ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਚੰਡੀ (ਸ਼ਿਵਾ, ਦੁਰਗਾ) ਅਤੇ ਸਰਸਵਤੀ ਦੇਵੀ ਵਿੱਚ ਈਮਾਨ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਗੁਰਮੱਤ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ “ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ” ਦਾ ਰੱਬ ਹੀ ਰਾਖਾ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਪੁਕਾਰ ਮੇਰੀ ਜੋਦੜੀ!

ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਇਹ ਅਤਿ ਨਿਮਾਣਾ ਤੇ ਨਮ੍ਹ ਸੇਵਕ, ਜਿਸਨੇ ਪਿਛਲੇ 60 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਗਤ-ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪੁਰ-ਸੱਜ ਗਲ ਆਖਣ ਤੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਹਰ ਤਰਲਾ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਹੀਲਾ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ, “ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ” ਵਿੱਚ ਆਨੇ ਬਹਾਨੇ ਰਲਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਇੱਕ ਅਤਿ ਢੁਕਵੇਂ ਸ਼ੇਅਰ ਦੁਆਰਾ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮੁਹਤਾਤ ਤੇ ਬੇਦਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ:—

“ਲਿਬਾਸਿ ਖਿਜਰ ਮੇਂ, ਯਾ ਸੈਕੜੋਂ ਰਾਹਜਨ ਭੀ ਫਿਰਤੇ ਹੈਂ

ਅਗਰ ਦੁਨੀਆਂ ਮੇ ਜੀਨਾ ਹੈ, ਤੋ ਕੁੱਝ ਪਹਿਚਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰ।”

ਮੇਰੀ ਹਾਰਦਿਕ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਨੂੰ ਸਤਿ ਤੇ ਅਸਤਿ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਉਹ ਬਿਬੇਕ ਅਥਵਾ ਨਿਰਮਲ ਬੁਧ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ, ਜਿਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਸਿਰਤਾਜ, ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਇਉਂ ਜੋਦੜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ:—

“ਹਾਰਿ ਪਰਿਓ ਸੁਆਮੀ ਕੈ ਦੁਆਰੈ ਦੀਜੈ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕਾ” (ਸੋਰਠਿ, ਪੰਨਾ-641)

“ਗੁਰੂ ਪੰਥ” ਨੂੰ “ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਨਿਆਰਾ” ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੁਸ਼ਤਾਕ,

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸਨ ਦਾਸ,

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ

(1-186/18-ਸੀ-ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ)

ਅੰਤਿਕਾ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਨੇ “ਗੁਰਮੱਤ ਮਾਰਤੰਡ” (ਛਾਪਕ—ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ) ਦੇ ਪੰਨਾ 587 ਤੋਂ 599 ਤੱਕ, “ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ” ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਤੇ ਮਨੋਤ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਡਾਢਾ ਵਾਕਫ਼ੀ-ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਸੋਧ-ਬਖਸ਼ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ, ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਾਤ੍ਰ, ਕੁਝ ਕੁ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਸ ਕਿਤਾਬਚੇ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹਵਾਲੇ ਅੰਤਿਕਾ ਵਜੋਂ ਹੇਠਾਂ ਅੰਕਿਤ ਹਨ :

1. “.....ਦੇਵਤਾ ਅਤੇ ਅਸੁਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹਨ, ਪਰ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣਾ ਦੇ ਕਲਪੇ ਹੋਏ ਖਾਸ ਸ਼ਕਲ ਅਤੇ ਗੁਣ ਸੁਭਾਵ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਾ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੰਨ ਰੱਖੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਬਾਬਤ ਅੱਗੇ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਯਥਾਰਥ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਏ :—

2. ਸੰਕਰ ਕ੍ਰੋੜਿ ਤੇਤੀਸ ਧਿਆਇਓ, ਨਹੀਂ ਜਾਨਿਓ ਹਰਿ ਮਰਮਾਮ¹ ॥

ਸੁਰਨਰ ਗਣ ਗੰਧਬ ਜਸੁ ਗਾਵਹਿ, ਸਭ ਗਾਵਤ ਜੇਤ ਉਧਾਮ ॥ (ਬੈਰਾੜੀ ਮ: ਚੌਥਾ)

3. ਬੇਦ ਪੜ੍ਹੇ ਪੜ੍ਹਿ ਬ੍ਰਹਮੇ ਹਾਰੇ, ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਨਹੀ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ ॥

ਸਾਧਿਕ ਸਿਧਿ ਫਿਰਹਿ ਬਿਬਲਾਤੇ, ਤੇ ਭੀ ਮੋਹੇ ਮਾਈ ॥

ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਰਾਜੇ ਹੋਇ ਵਰਤੇ, ਮਹਾਦੇਵ ਅਉਧੂਤਾ ॥

ਤਿਨ ਭੀ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਓ ਤੇਰਾ, ਲਾਇ ਥਕੇ ਬਿਭੂਤਾ ॥ (ਮ: ਪੰਜਵਾਂ—ਸੂਹੀ)

4. ਨਾਰਦ ਸਾਰਦ² ਸੇਵਕ ਤੇਰੇ ॥ ਤ੍ਰਿਭਵਣਿ ਸੇਵਕ ਵਡਹੁ ਵਡੇਰੇ ॥

ਸਭ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਤੂ ਸਿਰਿ ਦਾਤਾ,

ਸਭੁ ਤੇਰੇ ਕਾਰਣ ਕੀਨਾ ਹੇ ॥ (ਮਾਰੂ ਮ: ਪਹਿਲਾ)

5. ਠਾਕੁਰ ਛੋਡਿ, ਦਾਸੀ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ, ਮਨਮੁਖ ਅੰਧ ਅਗਿਆਨਾ³

(ਭੈਰਉ ਮ: ਪੰਜਵਾਂ)

6. ਸਗਲ ਪਰਾਧ, ਏਕੁ ਗੁਣ ਨਾਹੀ, ਠਾਕੁਰੁ ਛੋਡਹ ਦਾਸ ਭਜਹਾਂ ॥ (ਮ: ਪੰਜਵਾਂ)

7. ਜਿੰਹ ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਨਿਰਪਾਰ⁴ ॥ ਕਈ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਸ਼ਨ ਬਿਚਾਰ ॥

ਕਈ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਰਸੂਲ ॥ ਬਿਨ ਭਗਤਿ ਕੋ ਨ ਕਬੂਲ ॥ (38)

ਕਈ ਇੰਦਰ ਬਾਰ-ਬੁਹਾਰ⁴ ॥ ਕਈ ਬੇਦ ਅਉ ਮੁਖ ਚਾਰ ॥

(ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਦਸਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ)

ਕਈ ਰੁਦ੍ਰ ਛੁਦ੍ਰ, ਸਰੂਪ ॥ ਕਈ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਨੂਪ ॥ (40)

8. ਲਖ ਲਖ ਬ੍ਰਹਮੇ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਿ, ਇਕੱਥ ਅੱਖਰ ਭੇਦ ਨ ਜਾਤਾ ।

ਜੋਗ ਧਿਆਨ ਮਹੇਸ਼ ਲਖ, ਰੂਪ ਨ ਰੇਖ, ਨ ਭੇਖ ਪਛਾਤਾ ।

ਲਖ ਅਵਤਾਰ ਅਕਾਰ ਕਰ, ਤਿਲ ਵੀਚਾਰ ਨ ਬਿਸ਼ਨ ਪਛਾਤਾ ।

.....ਦਾਤੁ ਲੁਭਾਇ, ਵਿਸਾਰਨਿ ਦਾਤਾ । (ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ-ਵਾਰ 38)

---

1 ਭੇਤ, 2 ਸਰਸ੍ਵਤੀ, ਬਾਣੀ ਦੀ ਦੇਵੀ, 3 ਰਾਜਾ, 4 ਬ੍ਰਹੇ ਤੇ ਝਾੜੂ-ਬਰਦਾਰ,

9. ਅਸਾਡੇ ਅਨੇਕ ਭਾਈਆਂ ਨੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਣੇ ਬਿਨਾ, ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੇਵੀ ਦਾ ਪੂਜਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਦ ਆਪ “ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਾ” ਸਰਨਾਮੇ ਹੇਠ (ਪੰਨਾ 587 ਤੋਂ) ਲਿਖੇ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਪੜ੍ਹੋਗੇ ਤਾਂ ਬਿਨਾ ਸੰਸ਼ੇ ਮੰਨ ਲਓਗੇ ਕਿ ਦੇਵੀ ਪੂਜਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਥਾ ਕਲਪਿਤ ਹੈ, ਪਰ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਬਲ ਪੰਜ ਯੁਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਦੇਵੀ ਦੇ ਪੂਜਨ ਦਾ ਖੰਡਨ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਾਂ :—

(ੳ) ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ :—

ਬਿਨ ਕਰਤਾਰ, ਨ ਕਿਰਤਮ ਮਾਨੋ ॥ (ਹਜ਼ਾਰੇ ਸ਼ਬਦ)

...ਕੀ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੁਛ ਦੇਣ ਅਤੇ ਆਪ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਮਲ ਕਰਨ ?

(ਅ) ...ਇਕ ਬਿਨ ਦੂਸਰ ਸੌ ਨ ਚਿਤਾਰ ॥

ਕੇਵਲ ਏਕ ਸਰਣ ਸ੍ਵਾਮੀ ਬਿਨ, ਯੋਂ ਨਹੀਂ ਕਤਹਿ ਉਧਾਰ (ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ)

...ਕੀ ਐਸਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦੇਵੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ?

(ੲ) ਗ੍ਰੰਥ ਕਰਤਾ ਜਿਸ ਦੇਵਤਾ ਨੂੰ ਪੂਜਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਆਦਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਦੇਵਤਾ ਦਾ ਮੰਗਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ, ਵਿਦਵਾਨ ਲੋਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਮੰਗਲ ਚਰਣ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਕਵੀ ਦਾ ਇਸ਼ਟ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ—

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ   ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਬਾਣੀ ਦੇ ਆਦਿ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਫੇਰ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਵੀ ਭਗਤ ਸੇ ?

(ਸ) ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਦਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਇਕ ਰੂਪ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਆਸ਼ਯ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਹੈ.....।

(ਹ) ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਰਥ ਪੜ੍ਹੇ, ਉਹ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ “ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਗਲਾ-ਚਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

“ਨਾਮ ਸਭ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਦੇਵ ਹੈ, ਕੋਈ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਮਨਾਂਵਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਸ਼ਿਵਾਂ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਗਣੇਸ਼ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸਤਿਨਾਮ ਨੂੰ ਅਰਾਧਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰ ਸਭ ਵਿਘਨ ਨਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੇ ਸਤਿਨਾਮੁ ਦਾ ਮੰਗਲਾਚਾਰ ਆਦਿ ਰਖਿਆ ਹੈ। (ਗੁ: ਮਾਰਤੰਡ ਪੰ:—597)

ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ—Need of the Hour

(Human being) ਬੱਚਾ (ਮਨੁੱਖ) 'ਆਵਾਜ਼' ਤੋਂ ਹੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ 'ਆਵਾਜ਼' ਤੇ 'ਸ਼ਬਦ' ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਬੂਲਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਮਾਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ 'ਬੱਚੇ' ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਸੱਚ ਦੇ ਲੜ੍ਹੇ ਲਗਾਵੇ ਇਹ 'ਸੱਚ' ਹੀ ਅਸੂਲ ਹੈ, ਧਰਮ ਹੈ। ਨਾਮ ਹੈ।

ਸਰਬ ਧਰਮ ਮਹਿ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਧਰਮ ॥ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮੁ ॥
(ਗੁਰੂ ਅਰੋਜਨ ਦੇਵ)

ਜੋ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ (ਵਿਸ਼ਵ) ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਧਰਮ ਹੈ (Truth is for all Human beings) ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਆਓ, ਇਸੇ ਨੂੰ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਮਨ ਕੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਹਨੇਰਿਆਂ ਤੇ ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਉਹ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕੀਏ ਜੋ ਸਾਂਝੇ ਲਈ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੀ ਲੀਲਾ ਬੜੀ ਸੰਖੇਪ ਹੈ ਪਰ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਲਈ ਕੰਮ ਅਨੇਕ ਹਨ, ਜੇ ਪਛੜ ਗਏ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪਛੜਾਵੇ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ। ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਚੋਂ ਮਿਲੇ ਪਦਾਰਥ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਹਨ, ਦਾਤੇ ਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧਨ ਮਾਤਰ ਸਮਝ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਪਟਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ।

(world) ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਇਕ ਲੜੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਣ ਲਈ ਕੁਝ ਸਾਂਝੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕੇ ਜਾਣਾ। ਤਨਾਅ ਤੇ ਤਲਖੀਆਂ ਭਰੇ ਅਤੇ ਤੰਗ ਦਾਇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਖੁਲਦਿਲੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਂਝ ਤੇ ਆਪਸੀ ਮਿਲਵਰਤਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜੋ ਮਜ਼ਹਬੀ ਕਰਮ ਕਾਂਡ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਉੱਚ ਨੀਚ, ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਠੀਕ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਰਾਹ "ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ" ਜੀ ਦਸ਼ਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਮਤ, ਮਜ਼ਹਬ ਐਸੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਉਪਰਲੀ ਵੀਚਾਰ ਪਰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ (universe) ਵਿਚ ਦੋ ਰਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਹੁਣ ਆਓ ਅਗੇ ਕਦਮ ਪੁਟੀਏ।

ਅਮਨ, ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਚਾਈ ਦੇ ਫੈਲਾਅ ਲਈ, (1) ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ (2) ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ, (3) ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

(1) ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ :—ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਜੇ ਬੁਰੇ ਭਲੇ ਦਾ ਫਰਕ ਸਮਝ ਨਾ ਆਵੇ। ਵਿਦਿਆ ਸੂਝ ਬੂਝ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸੂਝ ਬੂਝ ਧਰਮ ਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਮਝ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਦੇ ਫੈਲਾਅ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦਾ ਸਮਾਜ ਦਿਖਾਵੇ ਦਾ ਮੁਜ਼ਸਮਾ ਹੈ। ਦਿਖਾਵਾ ਨਾ ਤਾਂ ਕੁਝ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੁਆਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਸਮਾਜ ਦਾ। ਵੇਰ ਅਸੀਂ ਕੂੜ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਕਿਉਂ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ? ਇਸ ਮਰਜ਼ ਦਾ ਇਲਾਜ ਹੈ ਧਰਮ (ਸਚਾਈ, ਅਸੂਲ) ਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਅਭਿਆਸ। ਧਰਮ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ।

(2) ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ :—ਵਿਸ਼ਵ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜੇ 'ਏਕ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਕ' ॥ ਦੀ ਗਲ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਚ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ। ਹਾਥੀ ਕੇ ਦਾਂਤ ਖਾਨੇ ਕੇ ਔਰ, ਦਿਖਾਨੇ ਕੇ ਔਰ" ਦੇ ਪਾਥੰਡਵਾਦ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਭਰਿਆ ਸਮਾਜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਰ ਮਨੁੱਖੀ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਮੁਸਕਾਨਾਂ ਭਰਿਆ ਨਾਚ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(3) ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਸਾਰ :—ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਸਚ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤੌਰਨ ਲਈ ਸਕੂਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੱਚ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਛੋਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਇਸ ਉਪਰੰਕਤ ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਆਸ ਹੈ ਸਾਰੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਉਪਰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

'ਸਾਧਨ' (Means)

ਤਿੰਨ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਸੇ ਜਾਂ ਉਪਰ ਦਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਐਮ M³ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ।

- 1) M—Media
- 2) M—Money Matters
- 3) M—Movement

1) M—Media ਲਈ ਕਲਮੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦਾ ਵੀ ਆਸਰਾ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬੈਠੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਬੈਠੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੁੱਖ ਸੁਖ ਦੀ ਸਾਝੀਵਾਲਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

2) M—Money Matters ਸਚੇ ਕੰਮ ਲਈ ਭਾਈਚਾਰਾ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

3) M—Movement ਹਿਲਜੁਲ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੀ movements ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਸਾਰ, ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ, ਨਾਮ ਜਪਣਾ, ਵੰਡ ਛਕਣਾ, (iliitercy) ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ, ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ, ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਦਰਦ ਵੰਡਣੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਚ ਦੇ ਪੈਂਡੇ ਤੁਰਦੇ, ਰੋਸ਼ਨ-ਮਨਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਐਸੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਵਕੜੀ ਵਿਚ ਲੈ ਸਕੇ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਐਸਾ ਪੁਲ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਲਈ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜਿਹਾ ਪੁਲ ਬਣਾ ਸਕਣ ਦੇ ਇਛਕ ਹੋਣ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਮਰਥਾ ਮੁਤਾਬਕ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿਤਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਨ ਤਾ ਕਿ ਜੀਵਨ ਸਕਾਰਥਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਇਕ ਕਦਮ ਪੁਟਾਂਗੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕੋਟ ਪੈਂਡਾ ਅਯੋਂ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ, ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ, ਸਾਡਾ ਆਸਰਾ ਬਣਨਗੇ।

ਇਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸੇਵਕਾਂ ਵਲੋਂ ਐਸੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਤੇ ਪੁਰਸਾਰਥੀ ਸੰਸਥਾ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਇਛਕ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਲੋਂ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲੇਗਾ।

ਦਾਸ

ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ 'ਬਾਵਾ'

1306/18 ਸੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਫੋਨ : 28361 P.P.

With best Compliments From :

Prof. Dr. Harbans Singh
Principal Project Investigator
U.G.C. Research Project on 24th Nov.
605, Sector 16, Chandigarh.

Hindustan Wood Crafts

P.C.S., C.I.S. Ltd.

378, Industrial Area, Chandigarh

Manufacturers of :

**Wooden, Steel &
Cane Furniture**

**Special discount on Orders
Suiting your Pocket**

१६

FOR BEST SERVICE

PLEASE REMEMBER :

PUNJAB RADIO & ELECTRIC WORKS
and
TENT SERVICE

WHITE PANDAL, MUGHAL SHAMIANA, FURNITURE,
CROCKERY & DECORATION LIGHT

S.C.F. No. 11-12, SECTOR 19-C,
CHANDIGARH

{ Shop 27050
{ Resi. 24780